

SIGNUM

SUOMEN TIETEELLINEN KIRJASTOSEURA

OER2024

Teemana avoimet oppimateriaalit

FINTO-PALVELU 10 VUOTTA

GÖTEBORGIN KIRJAMESSUT 40 VUOTTA

KIRJASTOALAN TULEVAISUUS JA KEHITYSTRENDIT

TRITONIAN OPINNÄYTETYÖPAJAT

Julkaisija

Suomen tieteellinen kirjastoseura
(STKS)
stks.fi

Signum verkossa

<http://journal.fi/signum>

Puheenjohtaja

Anne Lehto
Tiedekirjasto Tritonia
Vaasan yliopisto
anne.lehto@uwasa.fi
Puh. 029 449 8500

Sihteeri

Satu Nikander
satu.nikander@stks.fi

Signumin päätoimittaja

Mika Holopainen
mika.holopainen@helsinki.fi

Toimitussihteeri

Minna Marjamaa
minna.marjamaa@laurea.fi

Kannet, ulkoasu ja taitto

Petri Fills
mail@petrills.com

ISSN 0355-0036

eISSN 2242-9468

SIGNUM

4/2024

Tässä numerossa

Kirjastotyö koetaan merkityksellisenä.....	3
Juhlaseminaarin paneelissa tartuttiin tulevaisuuden tekemiseen yhdessä.....	4
Finto-palvelu on kymmenen vuotta nuori.....	8
Kansainvälistä keskustelua avoimista oppimateriaaleista - OER2024 -konferenssi Irlannissa.....	15
Demokratian puolesta - Eduskunnan kirjasto.....	20
Göteborgin kirjamesut 40 vuotta - juhlavuoden teemoina Saamenmaa ja avaruus.....	24
Kolmen korkeakoulun opinnäytetyöpajat - Case: Tritonia.....	27
Vuosi ihan e:nä - Humakin kokemuksia hankinnan painotuksesta sähköiseen aineistoon.....	30
Tekoälyllä parempaa tutkimusdatanhallintaa?.....	36
Katsaus vuoden 2024 opinnäytteisiin yliopistoissa.....	41
Kirja-arvostelu: Suomen tieteellisten kirjastojen IT-hankkeiden historia.....	43
Maarit Putous in memoriam.....	45
Uutisia lyhyesti.....	47

SUOMEN TIEDELLINEN KIRJASTOSEURA

FINLANDS VETENSKAPLIGA BIBLIOTEKSSAMFUND | THE FINNISH RESEARCH LIBRARY ASSOCIATION

KIRJASTOTYÖ KOETAAN MERKITYKSELLISENÄ

Työhyvinvointi ja työssä jaksaminen ovat viime vuosina nousseet tärkeäksi puheenaiheeksi. Miten Suomi voi? -tutkimushankkeessa on seurattu työhyvinvoinnin kehitystä eri aloilla ja työntekijäryhmissä vuodesta 2019 alkaen. Lokakuussa 2024 julkaistun [tuoreimman raportin](#) mukaan työhyvinvointi ei ole keskimäärin vieläkään palautunut koronapandemiaa edeltävälle tasolle.

Kirjastoalan eri järjestöjä kokoa va Minerva-ryhmä toteutti keväällä selvityksen, jossa kartoitettiin kirjastolaisten kokemuksia mm. työn merkityksellisyydestä ja omasta motivaatiosta. Vastausten perusteella kirjastoalan työntekijöiden tilanne on yleisesti hyvä: työssä viihdytään ja jopa yhdeksän kymmenestä koki työn merkityksellisenä. Työn parhaina puolina vastaajat pitivät monipuolisuutta, asiakkaiden kohtaamista ja itsenäisyyttä. Reilut 70% vastaajista koki työhyvinvointinsa vähintään melko hyväksi. Toisaalta joka neljäs koki, että palautuminen tyypillisestä työpäivästä ei ole riittävällä tasolla.

Kirjastoammattilaisen vahvuutena voidaan kyselytulosten mukaan pitää etenkin keskinäistä luottamusta sekä kiinnostusta omaan työhön ja sen kehittämiseen. Suurin osa vastaajista koki kehittyvänsä päivittäisessä työssään, mutta tarvitsevansa myös lisäkoulutusta nyt tai tulevaisuudessa.

On syytä muistaa, että työelämän muutosten ja vaatimusten aiheuttama kuormitus koetaan yksilöllisesti ja vaihtelua voi olla paljon. Ja toisaalta: pienetkin asiat tai aktiviteetit voivat olla tärkeää vastapainoa työn tuormalle kuormitukselle. Omien kokemuste-

ni perusteella esimerkiksi työyhteisön lukupiirin tapaamiset, joiden aikana hetkeksi irtaudutaan kokonaan työtehtäviin liittyvistä ajatuksista, voivat tuoda positiivista energiaa ja luoda hie- man erilaista yhteenkuuluvuuden tun- netta kollegojen kesken.

STKS on viettänyt tänä vuonna 95-vuo- tisjuhlavuottaan. Seura perustettiin vuonna 1929 ja toiminta on jatku- nut aktiivisena tänäkin vuonna. Tou- kokuussa järjestetyn juhlaseminaarin ohjelmaan sisältyi paneeli, jossa koti- maisten kirjastoseurojen edustajat poh- tivat kirjastoalan tulevaisuutta. Tästä lehdestä voit lukea Katja Hilska-Kei- näsen laatiman yhteenvetoartikkelin panelistien kommentteista.

Kansalliskirjaston Finto-palvelu täytti syksyllä kymmenen vuotta. Pal- velun historiaa ja kehitysvaiheita ava- taan Tuomas Palosen, Mona Lehtisen ja Niko Partasen laatimassa artikkelissa.

Millainen voisi olla Eduskunnan kirjaston rooli tulevaisuuden demo- kration keskuksena? Antti Virrankosken artikkeli tarjoaa tulevaisuuden visioita, mutta esittelee myös kirjaston nykyi- siä palveluita.

Entä miten onnistuu kurssimateri- aalien hankinta ainoastaan sähköi- senä – ja miten opiskelijat ovat asiaan suhtautuneet? Anne Holappa kuvaa artikkelissaan Humakissa saatuja ko- kemuksia asiasta.

Kansainvälisiä näkökulmia lehdes- sä tarjoavat Kati Syvälahden matkara- portti avoimen oppimisen teemoihin keskittyvästä OER2024-konferenssistä sekä Johanna Lahikaisen artikkeli Gö- teborgin kirjamessuilta.

Mika Holopainen

Juhlaseminaarin paneelissa tartuttiin tulevaisuuden tekemiseen yhdessä

Suomen tieteellinen kirjastoseura vietti 95-vuotisjuhlaansa Tieteiden talolla toukokuussa 2024. Juhlaseminaarin paneelissa keskusteltiin useiden alan tahojen kesken ammattikuntamme tulevaisuudesta ja kehitystrendeistä sekä suunnattiin katseet yhdessä eteenpäin, vuoteen 2030.

Tulevina vuosina kirjastojen halutaan vahvistavan rooliaan tiedon tarjoajina, kohtaamispaikkoina ja elämysten luojina. Sivistystä ja yhteiskunnallista yhteenkuuluvuuden tunnetta tuetaan tarjoamalla tiloja ja palveluita tutkittuun tietoon ja kulttuuriseen monimuotoisuuteen törmäämiseen.

Paneelikeskusteluun oli kutsuttu edustajat Finlands svenska biblioteks-föreningistä, Informaatiotutkimuksen yhdistyksestä, Suomen kirjastoseurasta, Suomen tieteellisestä kirjastoseurasta ja Tietojohtaminen ry:stä. Edellä mainittuja tahoja edustivat Janne Nyström (hallituksen jäsen, FSBF, tietoasiantuntija, Arcada), Kristina Eriksson-Backa (pj., ITY, Informaatiotutkimuksen professori, Åbo Akademi), Juha Manninen (toiminnanjohtaja, Suomen kirjastoseura), Anne Lehto (pj., STKS, kirjastonjohtaja, Tritonia) ja Antti Virrankoski (hallituksen jäsen, Tietojohtaminen ry, kirjastonjohtaja, Eduskunnan kirjasto). Puheenjohtajana toimi allekirjoittanut. Tämä artikkeli on koottu puhujien ja paneelin muistiinpanoista.

Yhdistykset alan edistäjinä ja osaamisen vahvistajina

Kirjasto- ja tietopalvelualan yhdistysten tehtävänä on kouluttaa jäseniään ja edistää verkostoitumista, osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ja rakentaa mahdollisuuksia alamme tulevaisuuden menestykseen. Yhdistyksillä on myös julkaisutoimintaa ja vuosittaisia seminaareja. Informaatiotutkimuksen yhdistys julkaisee alamme ainoaa vertaisarvioitua kotimaista lehteä, jossa alan tutkimuksesta raportoidaan suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi.

Osallistujia puhutti alan houkuttelevuus ja työnantajakuva: kirjastoja ei mielletä kovin kiinnostavaksi alaksi parikymppisten nuorten keskuudessa. Lisäksi muuttunut hakujärjestely, jossa opiskelijat hakevat yleiseen yhteiskuntatieteelliseen kandiohjelmaan, ei tiettyyn pääaineeseen, on vähentänyt informaatiotutkimuksen valinneiden määrää ainakin Åbo Akademiassa.

Yhdistysten yhteinen kampanja kirjasto- ja tietopalvelualan työnäkymistä, osaamisvaatimuksista ja koulutuksesta voisi oikaista joitakin väärinkäsityksiä,

joita esimerkiksi työvoimatoimistoilla on alastamme. Kirjastoalaa ei tule nähdä leppoisana lepotuolina, joka sopii kaikille kirjoista ja hiljaisuudesta pitävälle ihmisille.

Kirjastoissa tullaan jatkossakin tarvitsemaan it-osaamista, datataitoja ja eteenpäinkatsovaa ajattelua. Alan palvelut vaativat vahvaa osaamista ja kehittämisotetta muun muassa kirjastojärjestelmien ja avoimen lähdekoodin ohjelmistojen hankinnassa ja räätälöinnissä, tekoälyn hyödyntämisessä ja esimerkiksi tekijänoikeuksien ymmärtämisessä. Myös viestintä-, markkinointi-, koulutus- ja hanketyön taitoja tarvitaan.

Toimintaympäristö laajenee, taloudelliset raamit kapenevat

Kristina Eriksson-Backa listasi kattavasti alamme ajankohtaisia teemoja: tekoälyn vaikutukset tiedonhakuun ja tietokäyttäytymiseen, tutkimuksen vastuullinen arviointi ja avoimen tieteen edistäminen – jonka osana tulisi nähdä myös tieteen luku- taidon vahvistaminen – sekä kulttuuriraiaineistojen tarjolle saattaminen niin tutkijoille kuin muille käyttäjille. Informaatiolukutaito ja mediakriittisyys tulisi nostaa keskeisiksi edellytyksiksi verkkoympäristöissä toimimiseen.

Taloudelliset raamit vaikuttavat alamme kehittämiseen. Panelistit painottivat rahoituksen ja taloudellisten resurssien merkitystä: tutkimusrahoituksen kilpailun kiristyminen on vaikeuttanut mahdollisuuksia saada

Alan veto- ja pitovoimaa tulee vahvistaa, jotta turvataan korkeatasoinen ja omistautunut osaaminen myös tulevaisuudessa.

rahoitusta kirjastoteemaisiin tutkimushankkeisiin.

Taloudellisten resurssien niukkuus vaikuttaa kirjastoissa niin aineistoihin, henkilöstöön kuin tiloihin. Kaventu- neet aukioloajat ja epäsäännöllisesti paikalla oleva henkilökunta vähentävät spontaaneja kohtaamisia tiedon tarvit- sijoiden ja kirjastoammattilaisten vä- lillä. Kirjastopalveluiden digitaalinen saatavuus ei täysin poista tarvetta fyysiselle kohtaamiselle.

Alan veto- ja pitovoimaa tulee vahvistaa, jotta turvataan korkeatasoinen ja omistautunut osaaminen myös tulevaisuudessa. Anne Lehto kuulutti alan toimijoiden ammattilypeyden ja vaikuttavuuden osoittamisen pe- rään. Meidän tulee kirjastoalalla nostaa asiantuntijuuttamme ja osaamistamme ylpeästi framille. Kehysorganisaatiois- sa – esimerkiksi korkeakoulukirjas- toissa – on tuotava esiin monitahoista vaikuttavuuttamme, sillä tietoasiantun- tijat ja kirjastoammattilaiset tukevat organisaationsa ydinprosesseja. Tä- sä voisi olla tilaa myös alan yhteiselle brändityölle.

Kirjastotila henkisen yhteyden ja avoimen tiedon tukena

Kirjastot voivat tarjota henkisen ja fyysisen tilan kohtaamiselle, yhteisöllisyyden rakentumiselle ja kestäväen elämäntavan vahvistamiselle. Pysähtyminen tiedon äärelle, altistuminen uusille ihmisille ja ajatuksille ovat mahdollisia kaikille avoimissa, epäkaupallisissa tiloissa.

Kirjastot ovat asutuskeskuksissa harvoja sellaisia tiloja, joissa voi vietää aikaa ostamatta mitään ja joihin jokainen on tervetullut. Yhteisöllisyys, merkityksellisyyden kokemus ja empatian vahvistuminen liittävät kävijät vahvemmin omaan lähiyhteisönsä ja yhteiskuntaan laajemminkin.

Fyysisesti avoimina tiloina kirjastot tukevat myös tiedon avoimuutta – ehkä uutena mahdollisuutena olisi-kin tieteellisen tiedon tarjonnan vahvistaminen myös yleisten kirjastojen opastuksissa? Yliopistokirjastojen asiakaskäytön mahdollisuudet saattavat nekin olla vielä tuntemattomia asioita kansalaisille. Tietoa siitä, että kirjastoihin voi astua sisään ja palveluita käyttää, vaikkei olisi kirjoilla yliopistossa tai oppilaitoksissa, voitaisiin tuoda paremmin esille.

Ehkäpä avoimen tieteen edistäjät ja yleiset kirjastot voisivat tapailla yhteisiä säveliä tutkitun tiedon levittämisessä ja yhteiskunnan sivistyksen edistämisessä. Janne Nyströmin toivekuvassa vuoden 2030 kirjasto on lukemisen, luetun ymmärtämisen ja kriittisen ajattelun tukena toimiva paikka.

Ehkä uutena mahdollisuutena olisi tieteellisen tiedon tarjonnan vahvistaminen myös yleisten kirjastojen opastuksissa?

Kirjastot tukena yhteiskunnan ymmärtämisessä

Antti Virrankoski painotti yhteiskunnallisen tiedon muodostumisen prosessia. Kirjastoilla on vahvat mahdollisuudet tukea kansalaisten ymmärryksen ja osallistumisen vahvistamista yhteiskunnallisissa kysymyksissä.

Aktiivinen kansalaisuus ja valveutunut äänestäminen ovat toimivan demokratian perusedellytyksiä. Kansalaisten tulisi pystyä arvioimaan päätöksentekijöiden lupauksia ja toimintaa – kirjastot voivat varmistaa pääsyn luotettaviin tietolähteisiin ja tukea ihmisten media- ja tiedelukutaitoja.

Kirjasto- ja tietopalvelualalla olisi tärkeää ymmärtää myös sitä asiakaskuntaa, joka ei koe tarvitsevansa kirjastoja tai edes tiedä tieteellisten kirjastojen olemassaolosta. Digitaalisen maailman nopeatempoisuus ohjaa tiedonkuluttajia viihteellisiin ja helposti skrollattaviin sisältöihin, jolloin syvällisempää tietämystä asioista ei synny. Kehittämällä kirjastopalveluita ja tiedon tarjonnan tapoja lähemmäs muita digitaalisen maailman palveluita pystyisimme ehkä vastaamaan ihmisten odotuksiin.

Juha Mannisen visio vuoden 2030 kirjastosta onkin maailmaa syleilevä: ”Toiveiden täyttymys olisi, että ihmiset kollektiivisesti älyvät, että ekokatastrofin torjumiseksi ja yhteiskuntarauhan säilyttämiseksi pitää kuunnella muitakin kuin kovimmin ja yksinkertaisimmin huutavia vaikuttajia.”

Panelistit näkivät kirjastoverkoston tärkeänä toimijana kansakuntamme osaamisen vahvistamisessa. Luku- ja kirjoitustaidon rapistumista voidaan ehkäistä korkeatasoisilla kirjastopalveluilla jo kouluiässä. Jatko-opintojen kannalta tärkeät taidot rakennetaan nuorena ja oppilaitosten kirjastopalvelut voidaan nähdä alkusysäyksenä hyvälle tiedonkäyttötaidoille ja korkealaatuiselle tutkimukselle. Suomalaisen tutkimuksen tason nostamiseen tarvitaan kirjasto- ja tietopalveluita kaikilla tiedonkäytön tasoilla.

Yhteistyöllä vahva tulevaisuus

Tunnin mittaisessa paneelikeskustelussa ehdittiin toki vain raapaista sytytyspintaa yhteistyölle, mutta kipinä alan yhdistysten lähemmälle yhteistoiminnalle on sytytetty. Kirjastoalan yhteinen brändityö tekisi näkyväksi alamme monia ammattikuvia ja osaamistarpeita ja avaisi kiinnostavia mahdollisuuksia myös alan vaihtajille.

Kirjastolaiset kokevat yleisesti työnsä merkityksellisenä – tähän vaikuttavat erityisesti asiakkaiden taholta saatu arvostus ja työn yhteiskunnallinen merkitys. Myös hyvä keskinäinen yhteistyö kirjastoalan sisällä ja yhteen hiileen puhaltaminen ovat tärkeitä alalla viihtymisen tekijöitä. Näitä arvoja ja toimintatapoja tulisi pystyä välittämään myös alamme tulevaisuuden tekijöille, jotka nyt valitsevat ammatillisia polkujaan. ✦

Kirjoittaja

KATJA HILSKA-KEINÄNEN

Kansalliskirjasto

katja.hilaska-keinanen@helsinki.fi

finto10

Tuomas Palonen, Mona Lehtinen ja Niko Partanen

FINTO-PALVELU ON KYMMENEN VUOTTA NUORI

Finto-palvelu täyttää pyöreitä. Ikä on kuitenkin vain numero, ja juhlan hetkellä ystävien tärkeys korostuu. Siksi tämä retrospektiivi ei ole palvelun yksinpuhelu vaan moniääninen oratorio. Ääneen pääsevät palvelun olemassaolon kannalta elintärkeitä yhteistyötahot.

Maaliskuussa 2013 Kansalliskirjastossa aloittivat työnsä silloin Onki-projektiksi kutsutussa entiteetissä uusina työntekijöinä Henri, Matias, Osma, Sini, Susanna, Tuomas sekä jo ennestään talossa olleet Mikko ja Mirja ja Åbo Akademin puolelta Maria. Osalla heistä oli taustansa ontologioissa, osalla kirjastotyössä.

Toiminta käynnistyi Helsingin Vallilassa 1960-luvun toimistorakennuksessa, jossa oli teollisuusalueen harmaantuvaa charmia. Sittemmin Kansalliskirjaston erinäiset yksiköt, ontologiatiimi mukaanlukien, hivutautuivat vaiheittain, muutaman yksikkömuuton myötä laitakaupungilta kohti keskipistettä eli virallista Kansalliskirjastona tunnettua rakennusta Unioninkadulla. Muutos on analoginen Finto-palvelun kehityskululle kohti näkyvyyttä ja keskeistä paikkaa kotimaisen linkitetyn datan kentällä.

Finto-palvelun esihistoria

Ennen kuin jatkamme näihin vaiheisiin, on hyvä palata takaisin lähtöruutuun ja ottaa siitä muutama askel taaksepäin. Tarkemmin sanoen Finton esihistoriaa on hyvä seurata kahteen eri suuntaan. Toinen polku vie Teknilliseen korkeakouluun, toinen Kansalliskirjaston omaan sisäiseen historiaan sanastojen ylläpidossa.

Teknillisessä korkeakoulussa käynnistyi vuonna 2003 FinnONTO-niminen hanke, oikeastaan hankkeiden sarja. Hankkeita veti Semanttisen laskennan tutkimusryhmä johtajanaan professori Eero Hyvönen. Hankkeessa kehitettiin kotimaisia ontologioita, ontologiaselain sekä useita sovelluksia ontologioiden hyödyntämiseen. Esimerkiksi Finto-palvelun kannalta keskeiset Yleinen suomalainen ontologia YSO ja monen alan ontologiat yhteen kokoava ontologiapilvi KOKO

saivat alkunsa hankkeessa. Hyvönen kertoo, että osallistujamäärältään laajassa hankkeessa pyrittiin saamaan sovelluksia aikaiseksi nopeasti ja kevyesti, mikä houkutteli organisaatioita laajasti eri sektoreilta mukaan. ”Eri tahot löysivät luontevasti toisensa, kun kulttuuriala ja julkinen sektori tarjosivat kiinnostavaa dataa, tutkimusongelmia ja osaamistaan tutkimuksiin, yrityksiä kiinnosti teknologia ja meitä tutkijoita nämä molemmat,” Hyvönen kuvailee.

Kansalliskirjasto oli vahvana yhteistyötahona ja rahoittajana FinnONTO:n alusta alkaen. Myös yleiset kirjastot sekä museo- ja arkistosektori olivat olennaisesti mukana. Paljon vastaavaa toimintaa maailmalla nähnyt Hyvönen kiittelee kotimaista linkitetyn datan infrastruktuuria ja verkostoa poikkeuksellisen pitkäjänteiseksi ja systemaattiseksi. ”Tällaisessa työssä tarvittava laaja-alainen yhteistyö eri muistiorganisaatioiden, yritysten, julkisen sektorin ja muiden toimijoiden kesken syntyy ehkä helpommin pienemmissä kuin isommissa maissa, kun kaikki ymmärtävät yhteistyön välttämättömyyden,” hän pohtii.

Finto-palvelun toinen juuri, sanastoylläpito Kansalliskirjastossa käynnistyi ASU-hankkeen nimellä, kun kansallisbibliogra-

fian aihekuvailuun tarvittiin sanasto. Sanakeruun tuloksena vuonna 1988 julkaistiin Yleisen suomalaisen asiasanaston YSAn kokeilupainos. Sanaston ylläpidosta vastasi alusta alkaen Eeva Kärki. Hän sai myöhemmin tuekseen päätöksentekoon YSA-kokouksen, jossa oli edustajia eri muistiorganisaatioista. Kansalliskirjaston pitkäaikainen työntekijä, sisällönkuvailua YSAn avulla tehnyt Liisa Virtanen muistelee alkuvaiheita: ”Asiasanan hakeminen oli hitaampaa kuin myöhemmissä teknisesti kehittyneemmissä vaiheissa, mutta hitaampi oli työympäristö muutenkin, sanoisinpa melkein joka suhteessa. Sisällönkuvailu tehtiin paperiliuskoille, joista tiedot luetteloinnin yhteydessä siirrettiin atk:lle.”

Yleisen suomalaisen asiasanaston pohjalta syntyi siis FinnONTO-hankkeessa Yleinen suomalainen ontologia eli YSO. Ontologian pääarkkitehtinä toimi tuolloin Katri Seppälä Sanastokeskuksesta. Hän piti asiasanastosta ontologiaan muunnoksessa keskeisenä käsitelähtöisyyttä ja käsitepohjaisen hierarkian rakentamista: ”Käsitelähtöisyys antaa mahdollisuuden muun muassa tarkentaa merkitystä, jossa asiasanaa käytetään, ja YSO:ssa merkityksen tarkentaminen tapahtuu ensisijaisesti

niin, että kullekin käsitteelle valitaan hierarkkinen yläkäsite.”

YSON ja KOKON rakennus olivat pioneerityötä. Moni FinnONTO-hankkeessa mukana olleista organisaatioista ottikin nämä nämä uuden aallon sanastot kuvailukäyttöön. Kuitenkin hankkeen jälkeen oli edelleen paljon organisaatioita, jotka tekivät kuvailunsa asiasanastojen avulla.

VESAsta Fintoon

YSA, ruotsinkielinen vastine Al-lärs sekä musiikin asiasanasto MUSA julkaistiin 1999 verkossa VESA-verkkosanastona, mikä oli merkittävä muutos. Verkkokäyttöliittymä notkeutti sanastojen käyttöä ja toi ne laajemmin tunnetuksi. ”Va-kaus, nopeus, yksinkertaisuus, helpokäyttöisyys ja nopea päivittyminen, ajan myötä myös tuttuus,” luettelee Liisa Virtanen VESAn vahvuuksia. VESA muodostui lopulta niin suosituksi ja sen lakkautuspäätös vuonna

2011 synnytti niin paljon palautetta, että päätös pyörrettiin. VESA sai vielä jatkoaikaa ja eli hetken aikaa rinnan monessa mielessä modernimman Finto-palvelun kanssa.

FinnONTO-projekti päättyi vuonna 2012. YSO, KOKO ja joukko erikoisontologioita odottivat siirtymää tutkimusvaiheesta tuotantovaiheeseen. Neuvottelujen jälkeen Kansalliskirjasto otti niistä kopin.

Onki-projekti käynnistyi sanastojen laadun ja julkaisutekniikan selvittämisellä. Tavoitteena oli luoda uusi sivusto, josta ontologiat olisivat jatkossa käytävissä selailun ja rajapintojen kautta. Samalla selvitettiin parasta työkalua ontologioiden ylläpitoon. Myös YSON rakennetta arvioitiin tuorein silmin.

Vuonna 2014 suunnittelun ja rakentamisen pohjalta syntyi Finto-palvelu ja finto.fi-sivusto. Uusi nimi viesti uutta alkua, mutta sen saattoi nähdä myös nyökkäyksenä edeltäjänsä FinnONTON suuntaan. Sivuston ulkoasu

Finto-palvelun kehittämispäällikkö Mikko Lappalainen Finton 10-vuotisjuhlaseminaarissa 1.11.2024 Hotel Arthurin juhlasalissa. Kuva: Joonas Kolehmäinen.

tilattiin suunnittelutoimisto Hahmo Designilta. Finto.fi avautui maailmal- le mintunvihreänä. Oman nimen sai myös finto.fi-sivun taustalla oleva sanastojen selailun ohjelmisto. Sanastot sitoutettiin SKOS-formaattiin, tekni- seen ilmaisutapaan, ja tästä saatiin ohjelmistolle nimi: Skosmos.

YSAsta YSOon

YSA säilyi pitkään ylläpidossa ja kirjas- tokentän kuvailukäytössä. Se oli vuo- teen 2019 asti ylläpidon kannalta niin sanottu masterdata, johon kentältä ke- rättiin ehdotukset ja hyväksyttiin uudet asiasanat. Sieltä lisäykset ja muutokset valuivat nopeasti myös YSOon, mutta ylläpitojärjestys oli pitkään tämä.

Seuraava mullistus olikin YSA- ta YSOon siirtymä. Tälle perustettiin Kansalliskirjastossa oma projektinsa vuosiksi 2018–2020. Massiivinen koko suomalaisen kirjastokentän läpäisevä murros vaati tarkan teknisen suunnitelman, tiedottamisen ja toteutuksen, kun järjestelmät oli rakennettu vanhan sanaston varaan.

Projektissa työskennellyt tietoasian- tuntija Jarmo Saarikko toteaa, että kon- versio oli paljon YSAa laajempi koskien myös ruotsinkielistä Allärs-asiasanastoa sekä musiikkiaineiston asiasanastoja Musa ja Cilla. Konversiota koskevien tietueiden määrä oli valtava ja aika- taulu tiukka. Keskeisiä haasteita olivat Saarikon mukaan ”kuvailukäytännöt ja termien ketjuttaminen yhdessä ken- tässä erillisten osakenttien asemesta [...] ja se, että erityisesti musiikki- ja

elokuva-aineistoja kuvailussa kenttiä oli käytetty eri tavalla kuin muissa ai- neistoissa.” Kaikessa kuitenkin onnis- tuttiin ja tavoitteet saavutettiin.

Muutokseen liittyen myös YSAn yl- läpito lakkautettiin vuonna 2019. Sen jälkeen muutokset päivitettiin YSOon. YSA jäi pysyvästi vuoden 2019 tilaan ja muistuttaa nykyisin tietyn het- ken staattisena versiona ja ajankuva- na YSAn painettuja versioita 1980- ja 1990-luvuilta.

Projektista pysyväksi palveluksi

Finto-palvelu käynnistyi On- ki-projektin nimellä. Aluksi se olikin nimenomaisesti projek- ti, opetus- ja kulttuuriministeriön ja valtiovarainministeriön yhteisesti rahoittama ja rahoituksen näkökulmas- ta määräaikainen. Projektina se jatkoi vielä pitkään Finto-nimen saatuaan- kin. Ensi askelista lähtien projektin toimintaa johti ohjausryhmä, jossa oli mukana toimijoita sekä KAM-sektoris- ta että sen ulkopuolelta, muun muassa julkishallinnosta ja Yleltä. Samaan aikaan kun Finton teknisen kehityksen ja ontologiatyön rattaat pyörivät, etsittiin tapoja siirtää projekti Kansalliskirjas- ton pysyvän toiminnan piiriin. Vuon- na 2021 Finto saikin pysyvän statuksen Kansalliskirjaston palveluna. Samana vuonna aloitti palveluvaiheen ensim- mäinen ohjausryhmä, toimikaudeltaan nelivuotinen.

Sekä projektivaiheessa että palve- luvaiheessa ohjausryhmään kuulunut

ja puheenjohtajanakin toiminut Katri Seppälä luonnehtii ohjausryhmään osallistumista mahdollisuudeksi ”vai-
kuttaa Finto-palvelun kehittämiseen ja - - - saada tietoa ja vaihtaa ajatuksia muiden samankaltaista työtä tekevien kanssa”. Tätä kirjoitettaessa Finto-palvelulle ollaan juuri nimeämässä uutta ohjausryhmää seuraavaksi nelivuotis-
kaudeksi.

Hallinnollisia muutoksia mah-
tuu kymmenvuotiseen taipaleeseen
muitakin. Kansalliskirjaston sisäisissä rakennemuutoksissa yksiköitä on lohkottu, yhdistetty ja nimetty uudelleen. Osoitemuutoksiakin on ollut. Nykyisin Finto-tiimin jäsenet ovat onnellisesti saman katon alla niin fyysisesti kuin hallinnollisestikin, Yhteentoimivuus-yksikössä Kansalliskirjaston päärakennuksen viereisessä Fabiania-rakennuksessa.

Finto Suomessa

Finton tarjoamia ontologioita käyttävät kotimaiset kirjastot yleisistä

erikoisiin, ammattikorkeakouluista yliopistoihin. Myös museokentällä Finton ontologiat, erityisesti KOKO, ovat käytössä useassa eri järjestelmässä museoaineistojen kuvailussa. Näiden lisäksi laaja ja monenkirjava joukko erilaisia organisaatioita Väyläviras-

tosta Kansalliseen audiovisuaaliseen instituuttiin ja Puolustusvoimista Terveystieteiden- ja hyvinvoinnin laitokseen hyödyntää Fintoa. Oman erityisen sektorinsa muodostavat ministeriöt ja valtioneuvoston kanslia. Nämä käyttävät Finton ontologioita niin ikään useassa eri järjestelmässä sekä myös verkkosivullaan uutisten ja muun ajankohtaisaineiston kuvailussa.

Ylellä on käytössä KOKO asiasanoituksen lähteenä verkkosivuilta Yle Areenaan ja arkistoon. Ylen arkiston kehityspäällikkö Lauri Saarikoski luonnehtii Finto-palvelua: ”Korkealaatuiset monikieliset ontologiat toimivat varmasti, ne saa helposti käyttöönsä. Yhteistyö Finto-tiimin kanssa on aina ollut mutkatonta, ratkaisuhakuista ja eteenpäin katsovaa.” Myös Yle Areenan metatietoasiantuntija Kim Viljanen näkee yhteistyön hedelmällisenä: ”Finton toiminta ja tarjonta on Ylen kannalta kiinnostavaa etenkin sanastojen, asiasanoituksen automaatiotyökalujen ja tietämyksen mallintamisen asiantunteumuksen osalta. Finton järjestelmät toimivat teknisesti luotettavasti.”

Viime kädessä Finton ontologioita hyödyntää kuitenkin mittaamaton määrä tavallisia tiedonhakijoita erilaisissa hakujärjestelmissä kuten Finnassa. Myös sisällönkuvailu tehdään heitä varten. Sen avulla he pääsevät kiinnostavan tiedon äärelle.

Juhlavuonna Kansalliskirjaston Instagramissa julkaistiin Finton sanastoja esitteleviä kuvaesiteitä aiheina mm. 1980-luku, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt sekä esoteria.

Kuva: Tuomas Palonen.

Finto toivottaa kaikille etsimisen ja löytämisen iloa!

.....finto
Asiasanoilla
tiedon äärelle

Skosmos maailmalla

Finto.fi-sivuston konepellin alla toimiva Skosmos-ohjelmisto on niin ikään laajassa käytössä. Finto.fi on vain yksi sen instansseista. Ohjelmistoa omilla alustoillaan käyttävät muun muassa YK:n alaiset järjestöt Unesco ja FAO, Norjan, Latvian ja Iranin kansalliskirjastot, UK Data Service sekä eurooppalainen data-arkistojen konsortio CESSDA. Käyttäjiä on paljon lisääkin. Skosmoksen taivalta voisi luonnehtia menestystarinaksi.

Unescossa työskentelevä Meron Ekwetu kehuu Skosmosta ”erittäin hyödylliseksi” heidän tarpeisiinsa. Hän kehuu sen laajaa ja aktiivista käyttäjäyhteisöä. Avoin lähdekoodi mahdollistaa sen muokkaamisen paremmin omiin tarpeisiin ja sen myötä tulevat alennetut kustannukset ovat myös etu. BARTOC, Baselin yliopiston hanke, kokoaa saman Skosmos-sovelluksen ja verkkosivun alle kaikki verkossa avoimesti saatavilla olevat SKOS-muotoiset sanastot. Sovelluksella on käyttäjiä maailmanlaajuisesti. BARTOCin kehittäjän Andreas Ledlin mukaan ”Skosmos on meidän sveitsiläinen linkkuveitsemme SKOS-sanastojen julkaisuun, visualisointiin ja uudelleenkäyttöön.”

Finto AI

Keskeinen uudempi lisäys Finto-perheeseen on Finto AI, automaattisen kuvailun palvelu, jonka historia alkaa oikeastaan vuodesta 2017; tällöin Osma Suomi-

Finto-tiimiläisiä viettämässä virkistysiltapäivää Koivusaarella kesäkuussa 2019. Kuvassa Jarmo Saarikko (vas.), Juho Inkinen, Joeli Takala, Mikko Lappalainen, Matias Frosterus, Mirja Anttila, Okko Vainonen ja Osma Suominen. Kuva: Tuomas Palonen.

nen esitteli kehittämänsä prototyypin Annif-työkalusta. Automaattinen asiasanoituksen apuväline herättikin mielenkiintoa ja kehitystä jatkettiin sen siivittämänä. Annifin ja automaattisen kuvailun pariin palkattiin Kansalliskirjastolle kaksi työntekijää lisää, Juho ja Mona, ja lopulta Annif päättyi vuonna 2020 julkaistun Finto AI -palvelun moottoriksi tarjoamaan asiasanaehdotuksia teksteille Finton sanastoista.

Tällä hetkellä Finto AI tarjoaa Yleisen suomalaisen ontologian lisäksi mahdollisuuden käyttää kuvailutyön tukena myös Yleisten kirjastojen luokitusjärjestelmää ja kaunokirjallisuuden kuvailussa hyödynnettävää KAUNO-ontologiaa. Kansalliskirjas-

ton ylläpitämää Finto AI:ta käyttävät useat julkaisuarkistot, se on käytössä myös museoissa, lisäksi esimerkiksi Yle on ottanut käyttöön oman asennuksensa Annif-työkalusta. Jatkossa Finto AI:n toimintaa pyritään laajentamaan muihinkin sanastoihin. Työtä tehdään myös myös automaattisen bibliografisen kuvailun parissa.

Pohjoissaame mukaan Fintoon

Vuonna 2022 Kansalliskirjastossa käynnistyi pohjoissaamen tuen kehittäminen, johon kuuluivat YSO ja Finto.fi-sivusto. Hankkeessa aloittivat tuolloin Mari ja Niko. Työ toi myös saamelaisten omaa sanastotyötä tähän kuvailun tukena toimivaan palveluun.

Työtä tehtiin saamelaisten organisaatioiden kanssa ja saamelaiskäräjien ohjauksessa. YSON monikieliset termit rikastavat nyt myös Finnassa olevia aineistoja ja tekevät ne paremmin löydettäviksi. Eri organisaatioiden kehittäessä palvelujaan pohjoissaameksi, toivotaan hankkeessa tehdyn työn nyt ja jatkossa muodostavan tälle tärkeän pohjan.

YSO on nyt nelikielinen ontologia (suomi, ruotsi, pohjoissaame, englanti). Pohjoissaamen käännösten on jatkossakin päivytettävä muuta YSOa seuraten. Hanke toivoo saamelaisten yhteistyökumppanien tuovan oman työnsä kautta YSOon uusia termiehdotuksia, jolloin myös saamelainen kulttuuri tulee sanastossa parhaalla tavalla edustetuksi.

Tämä hetki ja tulevaisuus

Juhlavuosi on hyvä hetki katsoa sekä taakse että eteen. Finto-pajalla tapahtuikin tällä hetkellä paljon. Monenlaisia aloitteita ja tekniikoita kehitetään. Skosmoksesta työstetään uutta 3.0 versiota, joka on entistä saavutettavampi, laadukkaampi ja kevyempi ylläpitää. Finto.fi-verkkosivu kokee lähitulevaisuudessa visuaalisen uudistuksen. Hahmo Designin työstämä uusi ilme ankkuroi palvelun tiiviimmin tähän päivään. Ontologioiden ylläpidossa on tapahtumassa siirtymä uuden sukupolven ylläpitotyökaluun.

Sanastokehityksen puolella YSOa tarkastellaan nykyään entistä tarkemmin kulttuurisensitiivisyyden näkökulmasta ja ongelmallisille termeille on kehitetty merkintätapa. Saamen termityö on ollut tässä merkittävänä tukena. Lisäksi YSO on linkitetty Wikidataan, eli Wikipedian yhteyteen. Linkit ja selaillavat Wikipedia-artikkelit tulevat pian luettaviksi finto.fi:n YSO-näkymään.

Saamen termityön jatkoa ja ylläpitoa selvitetään parhaillaan. Muilta osin Finto-palvelu on osa Kansalliskirjaston perustoimintaa. Tekninen ja sanastollinen työ kehittyvät ja uudistuvat siis vastaisuudessaakin käyttäjien tarpeita kuunnellen. Finto jatkaa uusien taitojen ja tietojen oppimista kymmenvuotiaan innolla ja uteliaisuudella. ❖

Kirjoittajat

TUOMAS PALONEN
Kansalliskirjasto
tuomas.palonen@helsinki.fi

MONA LEHTINEN
Kansalliskirjasto
mona.lehtinen@helsinki.fi

NIKO PARTANEN
Kansalliskirjasto
niko.partanen@helsinki.fi

Kuvio 1. Konferenssin logo, Bryan Mathers, CC BY-ND 4.0

Kati Syvälahti

Kansainvälistä keskustelua avoimista oppimateriaaleista - OER2024 -konferenssi Irlannissa

15

Mitä tapahtuu oppimisen ja oppimateriaalien avoimuudessa kansainvälisesti? Keväisen Irlannin Corkiin kokoontui yli 200 opetusalan ammattilaista OER2024 (Open Educational Resources) konferenssiin 27.-28.3.2024. Konferenssin pääteemoina olivat tasa-arvo ja inklusio, tekoälyn eettiset ulottuvuudet, oppimisen avoimuuden muuntuvat maisemat, innovatiivinen ja luova pedagogiikka sekä avoin lähdekoodi ja tieteellinen sitoutuminen. Tässä artikkelissa Kati Syvälahti raportoi konferenssin kohokohdista ja sen herättämistä ajatuksista.

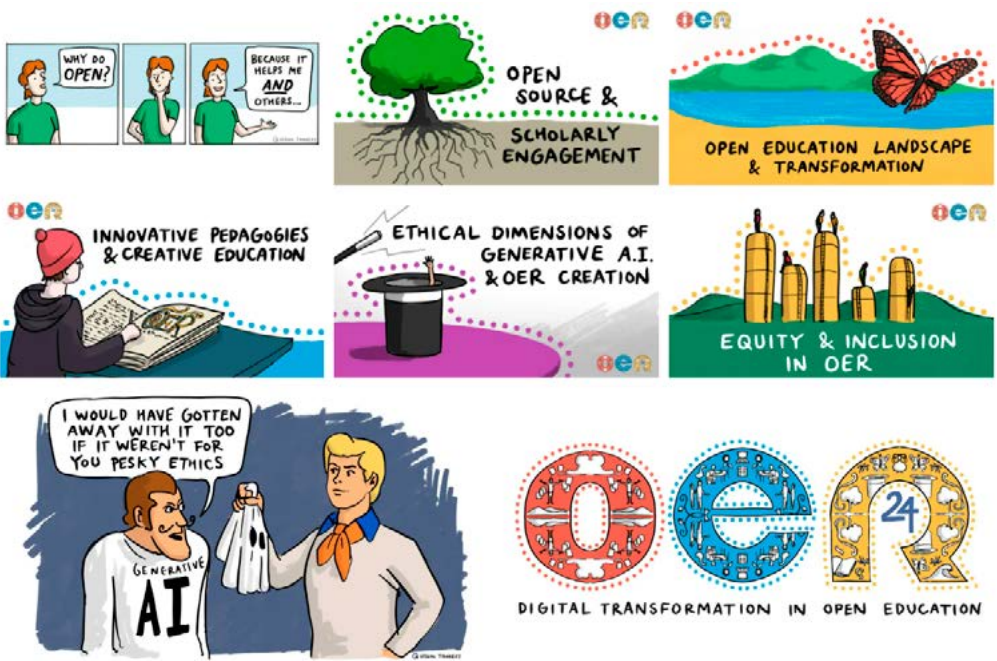
[OER2024](#) (Open Educational Resources) konferenssi järjestettiin huhtikuussa 2024 viidennentoista kerran. Tällä kertaa konferenssi paikkana oli [Munster Technological University](#) Corkissa.

Konferenssin oivaltavasta [kuvituksesta](#) ja logosta vastasi [Bryan Mathers](#), joka tekee avoimesti lisensoituja info-graafeja ja on Visual Thinkeryn perustaja. Konferenssissa oli viisi pääteemaa: tasa-arvo ja inklusio, tekoälyn eettiset ulottuvuudet, oppimisen avoimuuden muuntuvat maisemat, innovatiivinen ja luova pedagogiikka sekä avoin lähdekoodi ja tieteellinen sitoutuminen (kuvio 2).

Satuja ja dystopioita

Ensimmäisenä konferenssissa ajatuksiaan jakoi inspiroivassa avauspuheenvuorossaan [Rajiv Jhangiani](#). Hän toimii Kanadan Ontariossa Brockin yliopiston opetuksen ja oppimisen vararehtorina. Hänen tutkimustyönsä keskiössä ovat avoimet opetuskäytännöt, opiskelijakeskeinen pedagogiikka ja opetusteknologiaan liittyvät eettiset kysymykset.

Jhangianin esityksen otsikkona oli ”Betwixt Fairy Tales and Dystopian Futures: Writing the Next Chapter in Open Education”. Esitys oli tarina opettajasta, joka kohtaa oppimisen

Kuvio 2. OER24 konferenssin teemat, Bryan Mathers, CC BY-ND 4.0

avoimuuden haasteita ja mahdollisuuksia. Yhtenä haasteena Jhangiani mainitsi kaupallisten oppikirjojen kustantajien aggressiivisen markkinoinnin. Varsinkin opetusuran alussa opettajat kaipaavat vaihtoehtoja valitessaan oppimateriaaleja. Jhangiani korosti esityksessä kirjaston roolia avoimien aineistojen käytön edistämisessä. Kirjaston asiantuntijoiden avulla hän oli itse saanut aikanaan tietoa avoimista kurssikirjoista. Avoimien oppimateriaalien haasteeksi hän mainitsi esimerkiksi käyttö- ja tekijänoikeudet. Lisäksi Jhangianin mukaan opetustyön haasteena on jatkuva ja nopea muutos. Opettajien on lähes mahdotonta tietää, minkälaista osaamista opiskelijat tulevaisuudessa tarvitsevat. Esitys tallennettiin [videolle](#) (YouTube) ja Bryan Mathers koosti visuaalisesti esityksen avainkohdat (kuvio 3).

Oppimisen avoimuus tienristeyksessä

Laura Czerniewicz ja Catherine Cronin olivat konferenssin toisena päivänä avainpuhujina. [Laura Czerniewicz](#) on emerita professori Etelä Afrikan Kapkaupungin yliopistossa. Hän on toiminut tutkijana, opettajana ja kustantajana. Hän on kansainvälisesti arvostettu avoimen oppimisen puolesta puhuja. [Catherine Cronin](#) on tutkija, joka työssään tarkastelee oikeudenmukaisuutta avoimessa, digitaalisessa ja korkea-asteen koulutuksessa. Hän on julkaissut tieteellisiä artikkeleita esimerkiksi avoimista opetuskäytännöistä ja avoimen oppimisen politiikasta.

Laura Czerniewicz ja Catherine Cronin esityksen otsikkona oli *Open Education at the Crossroads* ja esitys jatkautui kolmeen osa-alueeseen. Aluksi he tarkastelivat laajemmin kontekstia,

jossa elämme ja toimimme. Yhteiskunta kärsii maailmanlaajuisesti monista kriiseistä: epätasa-arvo, ilmastokriisi, ihmisoikeuskriisi, taloudelliset kriisit ja konfliktit.

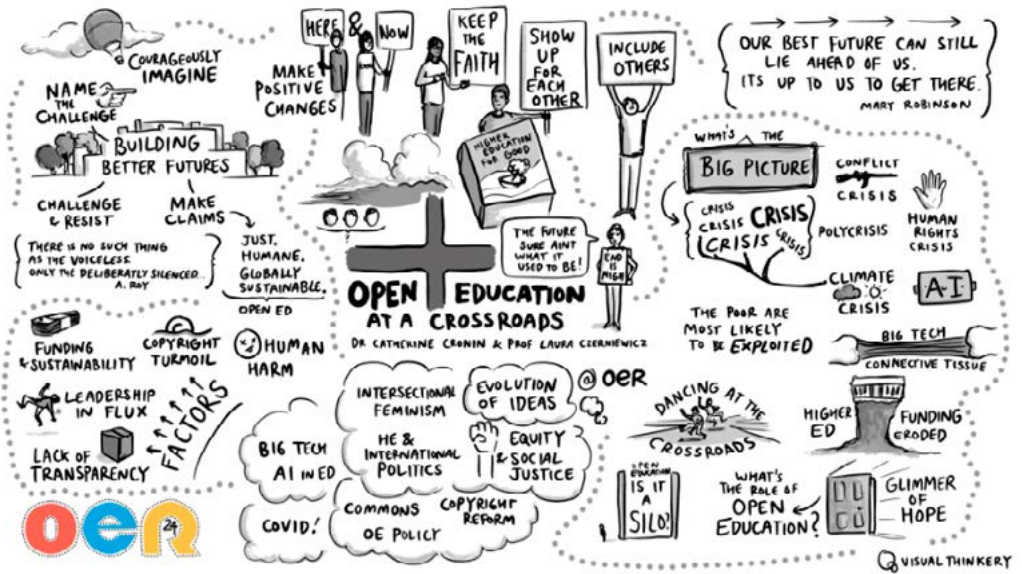
Esityksen toisessa osassa Czerniewicz ja Cronin tarkastelivat opetustyön haasteita. Ensimmäisenä haasteena he nostivat esiin tekoälyn eettiset kysymykset. Tekoälyn käytössä on tärkeää huomioida läpinäkyvyys, yksityisyyden kunnioitus, oikeudenmukaisuus, ja käytetyn tiedon jäljitettävyys. Czerniewicz ja Cronin mukaan etiikka vaikuttaa lainsäädäntöön, suosituksiin ja toimintatapoihin. Esimerkiksi opetustyön kannalta on haasteellista, että tekijänoikeuslainsäädäntö laahaa koko ajan jäljessä, koska tekoälyn liittyvät innovaatiot ja sovellukset kehittyvät todella nopeasti. Toisena haasteena Czerniewicz ja Cronin mainitsivat re-

surssit, rahoituksen ja taloudelliset kysymykset. Oppimisen ja oppimateriaalien avoimuuden edistäminen edellyttää uudenlaisten rahoitusmallien kehittämistä. Open access -julkaiseminen on edistynyt ja kehittynyt valtavasti viime vuosina. Czerniewicz ja Cronin mukaan ongelmallista on se, että avoimien aineistojen hakuun käytetään maksullisia tietokantoja ja näin tieteelliseen tietoon pääsy ei ole tasa-arvoista.

Esityksen lopussa Czerniewicz ja Cronin suuntasivat katseen kohti tulevaisuutta. Avoimen oppimisen edistäminen edellyttää laaja-alaista yhteistyötä, monipuolisia tutkimushankkeita sekä riittävää resurssointia. Esitys tallennettiin [videolle](#) (You Tube) ja Bryan Mathers koosti visuaalisesti esityksen avainkohdat (kuvio 4). Esityksen kalvot löytyvät [verkosta](#).

Kuvio 3. Kooste Rajiv Jhangianin esityksen pääkohdista, Bryan Mathers, CC BY-ND 4.0

Kuvio 4. Kooste Laura Czerniewicz ja Catherine Cronin esityksen pääkohdista, Bryan Mathers, CC BY-ND 4.0

Oppimisen avoimuuden strategia 2024–2026

Eurooppalainen kirjastoalan asiantuntijoiden yhteisö European Network of Open Education Librarians (ENOEL) edistää oppimisen ja oppimateriaalien avoimuutta. Vuonna 2018 perustettu verkosto mahdollistaa kokemusten ja hyvien käytänteiden vaihtamisen kollegojen kanssa.

Paola Corti (SPARC Europe) koordinoi ENOEL verkoston toimintaa ja hän esitteli konferenssissa tammikuussa julkaistua strategiaa *Librarians as agents of change: New SPARC Europe strategy for Open Education 2024–2026*. Se sisältää viisi tavoitetta: 1. oppimisen avoimuuden politiikan kehittämisen tukeminen eri organisaatioissa 2. tietoisuuden lisääminen oppimisen avoimuudesta, avoimista opetuskäytännöistä ja avoimista oppimateriaaleista 3. oppimisen avoimuudesta meritoitumisen kehittäminen 4. kirjastoalan asian-

tuntijoiden osaamisen kehittäminen oppimisen avoimuudesta 5. erilaisten oppijoiden oppimismahdollisuuksien tukeminen. Strategia löytyy verkosta osoitteesta <https://sparseurope.org/new-2024oestrategy/>

Hyviä käytänteitä

Edinburghin yliopiston esityksessä kerrottiin opiskelijoiden mahdollisuudesta osallistua avoimien oppimateriaalien tekemiseen. Opiskelijat voivat hakea harjoittelijoiksi eri aihealueiden projekteihin. Esimerkiksi musiikkialasta oli toteutettu kurssikirja. Opiskelijat kirjoittivat blogiin prosessin eri vaiheista ja saivat konkreettisen oppimiskokemuksen oppimateriaalin toteuttamisesta.

Konferenssissa esiteltiin Iso-Britanniassa vuodesta 2020 käytössä ollut verkkopalvelu The [National Teaching Repository \(NTR\)](#). Palvelussa voi jakaa oppimateriaaleja avoimesti. Siinä voi

pyytää DOI-tunnisteen materiaalille ja ORCID-tunnisteen voi myös linkittää omaan materiaaliin.

Yhdysvalloista Michelle Reed tarkasteli esityksessään yleisten kirjastojen roolia oppimateriaalien avoimuuden edistäjinä. Yleisten kirjastojen yhtenä keskeisenä tehtävänä on tarjota eri kouluasteille ja jatkuvaan oppimiseen materiaaleja. Tämän vuoksi on tärkeää, että yleiset kirjastot osallistuvat aktiivisesti avoimen oppimisen verkostojen toimintaan.

Tampereen yliopiston kirjaston esityksen otsikkona oli *The Academic Library's Role with Open Educational Resources*. Esityksessä nostettiin esiin Tampereen yliopiston uusi päivitetty [Avoimen tieteen linjaus](#), joka julkaistiin tammikuussa 2024. Siinä on mukana ensimmäistä kertaa myös oppimisen avoimuus. Konferenssin esityksessä kerrottiin kirjaston tarjoamista palveluista. Kirjasto tarjoaa koulutusta ja tietoisuutta, ylläpitää [verkko-opasta](#) ja tarjoaa neuvontaa avoimista oppimateriaaleista. Oppimisen avoimuus edellyttää aktiivista yhteistyötä eri asiantuntijoiden kanssa. Kirjasto tekee yhteistyötä esimerkiksi [Digivision](#) asiantuntijoiden ja [Teaching and Learning Centren](#) (TLC) kanssa, joka koostuu Tampereen korkeakoulu yhteisössä pedagogisen asiantuntemuksen sekä opettajien tarvitseman tiedon ja palvelut yhteen.

Konferenssin yksi pääteema oli oppimisen tasa-arvo ja inkluusio. Konferenssin esityksissä nousi esiin

mahdollisuus opiskella omalla äidinkiellään. Esimerkiksi englannin kielen valta-asema korostui tämän vuoden konferenssissa ja herätteli pohtimaan kielen merkitystä oppimisessa. Kieli on tärkeä osa ihmisen identiteettiä ja kulttuuriperintöä. Oma äidinkieli on oppimisen ja ajattelun kieli. Oppimisen avoimuudessa on tärkeä huomioida monikielisyys, kulttuurinen monimuotoisuus, kielelliset ihmisoikeudet, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus.

Yhteenveto

Konferenssiin osallistuminen antoi mahdollisuuden verkostoitua ja tutustua oppimisen avoimuuden hyviin käytänteisiin. Oppimisen avoimuuden asiantuntijoiden tapaaminen antoi ideoita ja inspiraatiota omaan työhön oppimisen avoimuuden edistäjänä. Avainpuhujien esitykset auttoivat hahmottamaan kuinka laajasta ja merkittävstä työstä on kysymys opetuksen ja oppimateriaalien avoimuudessa. Jokaisella oppijalla ympäri maailmaa tulisi olla mahdollisuus opetella uusia asioita ilman maksumuureihin törmäämistä. Lisäksi on tärkeää huolehtia erilaisten oppijoiden tarpeet. Tulevaisuudessa avoimen oppimisen edistäminen edellyttää laaja-alaista yhteistyötä, monipuolisia tutkimushankkeita sekä riittävää resurssointia.

Tämän artikkelin verkkoversioon on lisätty linkkejä, jotka tarjoavat tietoa konferenssin esiintyjistä ja puheenvuoroista. ❖

Kirjoittaja

KATI SYVÄLAHTI
Tampereen yliopiston kirjasto
kati.syvalahti@tuni.fi

Eduskunnan kirjaston johtaja Antti Virrankoski ja demokratian kuuluisat tukipylyvät. Kuvaaja: Hanne Salonen.

Antti Virrankoski

DEMOKRATIAN PUOLESTA - EDUSKUNNAN KIRJASTO

Tieto kuuluu meille kaikille. Tieto on demokratian veri ja happi. Kun happi ja veri ovat vähissä, hätäännyimme, etsimme turvaa, hallusinoimme ja lopulta kuolemme. Niin käy demokratiallekin ilman tietoa.

Vajaa kymmenen vuotta sitten kirjoitin tässä lehdessä kolmesta seikasta, jotka kirjastoammattilaisen tulisi Eduskunnan kirjastosta tietämän. Kaikki nämä kolme asiaa ovat edelleen olemassa. Avoin parlamenttikirjasto on edelleen globaali harvinaisuus eikä maailman suunta valitettavasti näytä kääntyvän. Kirjaston ja arkiston kokoelmat hakevat edelleen vertaistaan, mikä nyt monen muistioorganisaation ollessa rajujen sääs-

tötoimien kohteena tuntuu erityisen arvokkaalta. Kirjaston tila on edelleen rauhallinen paikka tutkia ja opiskella – jopa entistäkin rauhallisempi pandemian, etätyön ja digiloikan jäljiltä.

Mitä Eduskunnan kirjastolle kuuluu vuonna 2024? Toimintaympäristön muutokset ovat olleet huomattavia. Vuonna 2017 ei olisi arvannut, mitä kaikkea on edessä muutaman vuoden kuluessa. Tuolloin elettiin aikaa, jolloin Donald Trump oli juuri aloittanut Yh-

dysvaltain presidenttinä. Tätä kirjoittaessa on vahvistumassa, että hänellä on edessään jo toinen presidenttikausi.

En lähde nytkään arvailemaan, mitä tiedolle ja demokratialle on tapahtunut vuoteen 2031 mennessä, jolloin tasaisen vauhdin taulukolla seuraavaksi kirjoittelen Eduskunnan kirjastosta. Mutta koska emme tiedä, olettakaamme kaiken menevän kuitenkin hyvin, kuten Koiviston kerrotaan sanoneen. Nykyisen presidentin ajatusta arvopohjaisesta realismista sovellan niin, että oman demokratiamme puolustaminen on omissa käsissämme ja Eduskunnan kirjastolle on suuri kunnia olla mukana tässä rintamassa muiden kirjastolaisten rinnalla. Sitten niihin kuulumisiin.

Eduskunnan kirjastosta demokratiakeskus?

Jo pitkään on Eduskunnan kirjastossa puhuttu, miten voisimme laajentaa profiiliamme demokratian ja parlamentaarisen sivistyksen foorumina. Siinä yhdistyisi toisaalta kirjaston ja arkiston pitkä historia, kokoelmat, museaalinen aineisto ja toisaalta demokratiaan, lainsäädäntöön ja kansalaisvaikuttamiseen liittyvä vahva asiantuntijuutemme. Samaan aikaan on tiedostettu, että kansalaiset tarvitsevat tietoa, jotta voivat paremmin osallistua yhteiskuntaan ja vaikuttaa. Kun vielä tiedämme, että monissa muissa demokratioissa on perustettu erilaisia demokratiakeskuksia, alkavat suuntaviivat olla varsin selvät. Suomikin tarvitsee oman demokratiakeskuksen.

Eduskunnan kirjasto on kaikelle kansalle avauduttuaan vuodes-

ta 1913 alkaen pyrkinyt tarjoamaan tietoa eduskunnasta, lainsäädännöstä ja yhteiskunnasta. Julkisenä erikoiskirjastona olemme tavallaan jo pyrkineet ylläpitämään ja vahvistamaan demokratiaa eräänlaisena alkuperäisenä versiona Eduskunnan demokratiakeskuksesta.

Eduskunnassa on käynnistynyt demokratiakasvatushanke, jonka tavoitteena on tuoda eduskuntaa lähemmäs lapsia, nuoria ja muita kansalaisia. Suunnitelma sisältää eduskuntaprosessia simuloivan toteutuksen, demokratianäyttelyn, erilaisia demokratiaan liittyviä sisältöjä ja neuvontapalveluita. Toisin sanoen suunnitelmana on luoda eduskuntaan demokratiakeskus 2.0.

Samaan aikaan Eduskunnan kirjaston tilojen käyttömäärät ovat vähentyneet huomattavasti verrattuna esidigitaaliseen ja pandemiaa edeltävään lähityöskentelyn aikaan. Ollisi joka tapauksessa ollut aika pohtia, miten kirjastomme asiakastiloja voi hyödyntää paremmin muuttuneessa maailmassa.

Lukijat varmaan jo arvaavat, mikä johtopäätös kaikesta edellisestä on helppo vetää. Pohdittaessa tulevan demokratiakeskuksen tilaratkaisuja, oli varsin luontevaa tehdä suunnitelma Eduskunnan kirjaston tiloja hyödyntäen. Itse pidän demokratiakeskuksen sijoittamista Eduskunnan kirjastoon vain loogisena, mutta sitäkin kunniakkaampana jatkeena kirjaston demokratiatyön yli satavuotisessa perinteessä. Sitten tulee se mutta.

Kuten tiedämme, julkiselle taloudelle asetetut reunaehdot eivät ole

kovin suotuisat. Eduskunnan demokratiakeskuksen kannalta tämä tarkoittaa aikataulun venymistä. Eduskunnan demokratiakeskus 1.0 joutunee siis odottamaan versiopäivitystä vielä jonkin aikaa. Vuonna 2031 vietetään eduskuntatalon 100-vuotisjuhlia – jospa silloin olisi myös eduskunnan demokratiakeskuksen avajaisten aika!

Demokratian tutkijoiden kirjasto

Eduskunta tarjoaa avoimen demokratian hyveiden mukaisesti medialle laajat mahdollisuudet toimia eduskunnassa ja raportoida eduskunnan tapahtumista. Näin taataan, että kansalla on mahdollisimman hyvät mahdollisuudet seurata, mitä heidän antamallaan valtuutuksella päätetään ja laeiksi säädetään.

Ajankohtaisviestinnän ohella on tärkeitä tarjota mahdollisuudet myös pidemmän kaaren tiedonvälitykselle, tieteelliselle tutkimukselle. Merkittävä osa Eduskunnan kirjaston asiakkaista on tutkijoita, mikä on viime vuosina entisestään korostunut. Tätä nykyä vähintään puolet kirjaston käytöstä liittyy tavalla tai toisella eduskuntaan, lainsäädäntöön tai politiikkaan kohdistuvaan tutkimustoimintaan.

Eduskunnan kanslia osallistuu omalta osaltaan valtionalouden säästötoimiin, joiden yksi konkreettinen seuraus oli kirjastotilan aukioloaikojen puolittuminen viime keväänä. Eduskunnan kanslian tuoreessa stra-

tegiassa kuitenkin lupaamme tarjota mahdollisuuksia tutkija, osallistua ja vaikuttaa. Aukioloaikojen supistusten vaikutustuen minimoimiseksi loimme tutkija-asiakkaillemme samankaltaisen akkreditointijärjestelmän kuin eduskunnassa työskenteleville toimittajille on. Kirjastomme aineistoa tarvitsevan tutkijan on mahdollisuus anoa käyttöoikeus kirjaston tiloihin kaikkina arkipäivinä kello 9–20 välisenä aikana. Jo ennestään kirjastossa on ollut tutkijainsali, jossa kymmenen tutkijan on mahdollisuus työskennellä ja säilyttää aineistojaan.

Tutkijayhteisön kanssa tehtävää yhteistyötä on tarkoitus entisestään syventää ja jollain tavalla kytkeä myös suunnitteilla olevaan demokratiakeskukseen. Mitä olisi demokratiakeskus ilman demokratian tutkijoita?

Tietoa, dataa ja faktaa demokratiasta

Tieto on demokratialle elintärkeä elementti, ja me kirjastolaiset sen vaalijoina ja välittäjinä olemme avainasemassa. Meihin luotetaan Suomessa läpi koko yhteiskunnan. Meistä ei kuule pahaa sanaa, vaan meidät nostetaan melkein poikkeuksetta kaikkein tärkeimmäksi palveluksi ja suorastaan suomalaisuuden kirkkaimmaksi jalokiveksi. On kunnia olla tällaisessa asemassa yhteiskunnassa, etenkin kun tiedämme, millä tavalla totuutta, faktaa, tiedettä ja luottamusta pyritään horjuttamaan. Mutta kirjastoon vielä luotetaan!

Eduskunnan kirjaston tehtävissä tiedon jalostaminen ja tuottaminen muodostaa merkittävän osan. Edus-

Tieto on demokratialle elintärkeä elementti, ja me kirjastolaiset sen vaalijoina ja välittäjinä olemme avainasemassa.

kunnan verkkosivujen sisällöstä suuri osa on kirjaston tuottamaa tietoa lainsäädännöstä tai eduskuntainstituutiosta. Esimerkiksi lakihankkeiden tietopaketit *Latit* ovat varmasti tuttuja monelle kirjastolaiselle, valtionhallinnon asiantuntijalle tai opettajalle. Yhä enemmän kirjastosta on tullut myös eduskuntadatan asiantuntija ja välittäjä. Keväällä avattiin laaja eduskuntatilastojen palvelu, johon kirjasto on koonnut kansanedustajiin ja eduskuntatyöhön liittyvää tilastoa. Palvelua on tarkoitus edelleen laajentaa ja tuoda eduskuntatyötä tutuksi ja siten tukea avointa demokratiaa.

Eduskunnan toiminnasta syntyy jatkuvasti suuri määrä dataa, joka on käytössä eduskunnan avoimen datan palvelussa. Datan käsittelyssä, analysoinnissa ja visualisoinnissa on päästy alkuun ja mahdollisuudet ovat mittavat. Tutkijayhteisö ja media ovat jo jossain määrin alkaneet hyödyntää avointa dataa, mutta myös meillä itsellä on tarjolla monia mahdollisuuksia tuoda datan avulla eduskuntatyötä näkyvämmäksi ja ymmärrettävämmäksi.

Erilaisten tietotuotteiden rakentaminen edellyttää sisältöasiantuntemusta ja tiedon tuotannon prosessin hallintaa. Eduskunnan nimissä julkaistuun tietoon kohdistuu erityinen oikeellisuuden odotus, joten myös laadunvalvonnalla on erityinen merkitys. Ei ole sattumaa, että Eduskunnan kirjastossa on aina työskennellyt hyvin korkeasti koulutettuja oikeus- ja yh-

teiskuntatieteen ja informaatiotieteiden osaajia.

Tekoälystä on kirjoitettu ja puhuttu viime vuodet sängen ahkerasti – joidenkin mielestä liikaakin. Mielestäni aiheesta ei ole kirjoitettu vielä edes prologia. Jo nyt on kuitenkin selvää, että Eduskunnan kirjaston asiantuntijoiden työllä on monia yhtymäkohtia tekoälyyn.

Yhtäältä tuottamamme metadata ja sisällöt toimivat tekoälyn opetusmateriaalina, mikä entisestään korostaa tehdyn työn laadun vaatimusta. Toisaalta tuotamme asiantuntijatietopalvelua, jolloin on ensi arvoisen tärkeää oppia puhumaan tekoälyn kanssa samaa kieltä: promptausosaaminen on meillä vähintään yhtä tärkeätä kuin perinteisten tiedonhakutaitojen osaaminen. Kolmanneksi meidän on kyettävä arvioimaan tekoälyn tuottamaa tietoa, jolloin palataan taas vankan sisältöosaamisen tärkeyteen. Viime kädessä me itse olemme vastuusta faktoistamme ja niiden tarkistuksesta.

Kaiken tämän jälkeen voi vain sanoa, että asiantuntijatyö ei ole kaatoamassa Eduskunnan kirjastosta mihinkään. Vaatimukset asiantuntijatyölle vain kasvavat. Tähän meidän on vastattava, koska meillä on niin paljon puolustettavana – tieto, luottamus ja avoin demokratia nyt ensi alkuun. Haastetta siinä on, mutta ainakin tiedämme minkä puolesta töitä teemme. Me emme anna periksi! ♦

Kirjoittaja

ANTTI VIRRANKOSKI
Eduskunnan kirjasto
antti.virrankoski@eduskunta.fi

GÖTEBORGIN KIRJAMESSUT 40 VUOTTA - juhlavuoden teemoina Saamenmaa ja avaruus

Suomen tiedekustantajien liiton ryhmämatka vei minut Göteborgin kirjamesseille, jotka järjestettiin 40. kertaa 26.-29.9.2024.

Messuilla oli kaksi pääteemaa: Saamenmaa (Sápmi) ja avaruus.

Kun Göteborgin kirjamesset järjestettiin ensimmäistä kertaa vuonna 1985, siellä vieraili viisi tuhatta kirjastoalan ammattilaista. Nykyisin se on kaikille avoin, yli 90 000 kävijän nelipäiväinen tapahtuma. Messujen ohjelma on järjestetty hieman eri tavalla kuin Suomessa: kun peruslipulla pääsee messualueelle ja kuuntelemaan lyhyempiä kirjailijapuheenvuoroja, lisämaksullisella seminaarilipulla pääsee katsojaksi pidempiin ja syvällisempiin, 45–90 minuutin kirjailijahaastatteluihin ja paneelikeskusteluihin.

Uusi Merenneito-palkinto

Messujen 40-vuotisjuhlavuoden kunniaksi jaettiin ensimmäistä kertaa *Sjöjungfrun*- eli Merenneito-palkinto. Jatkossa se jaetaan joka vuosi kirjailijalle, joka on koskettanut ruotsalaisia. Ensimmäinen palkinto luovutettiin amerikkalaiselle kaunokirjailijalle Joyce Carol Oatesille, joka on vierailut messuilla ensimmäistä kertaa vuonna 1987.

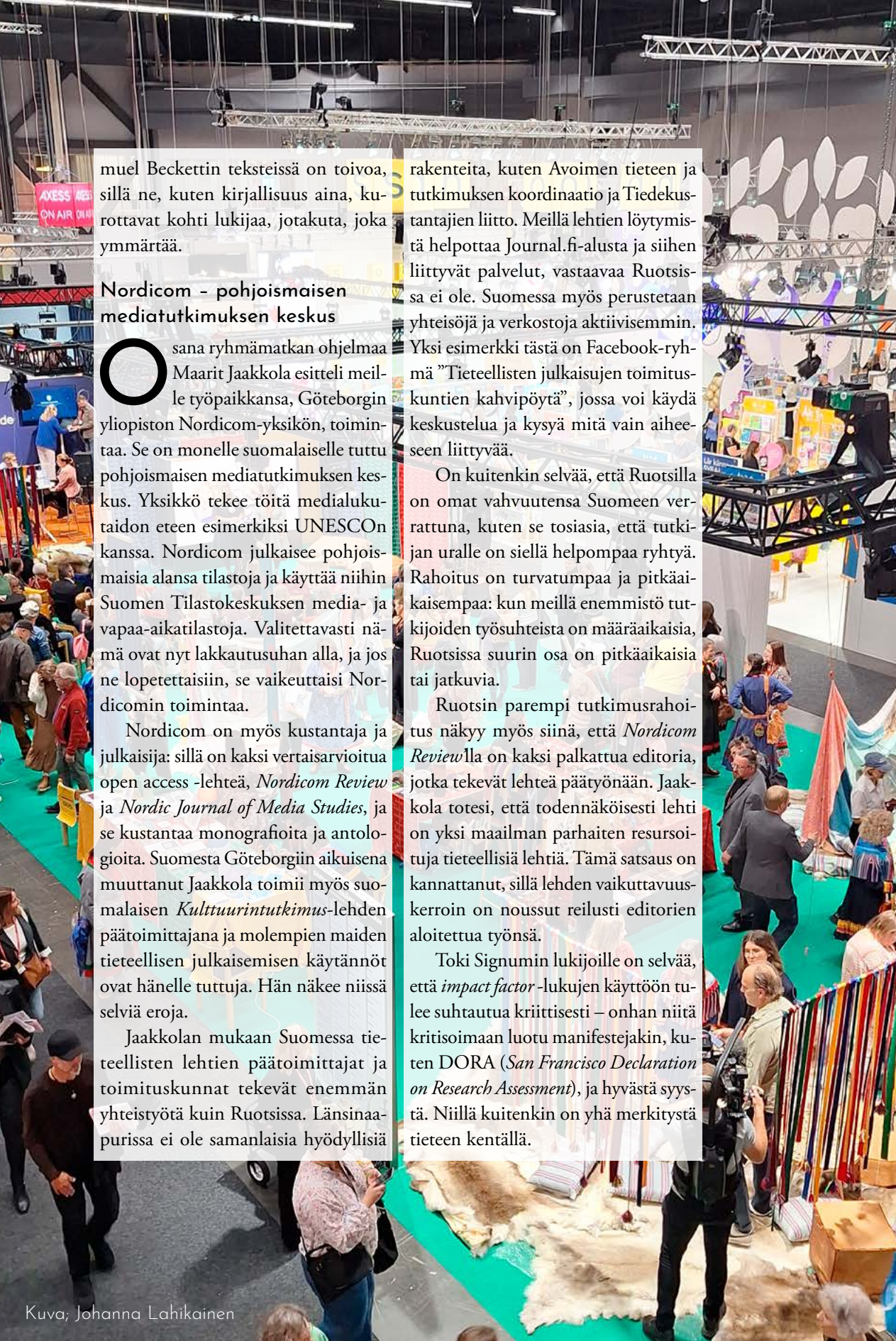
Oates kertoi *Expressen*-lehden haastattelussa, että on iloinen palkinnosta, mutta kokee tunnustusten olevan tarpeellisempia ja hyödyllisempiä nuoremmille kirjailijoille.

86-vuotias kirjailija toimii yhä kirjoittamisen opettajana Princetonia yliopistossa ja kertoi nauttivansa tehtävien läpikäymisestä yhdessä opiskelijoiden kanssa. Hänelle kirjoittaminen lähtee aina henkilöhistorioista: tarina rakentuu siitä, mitä heille tapahtuu ja millaisia ihmisiä he kohtaavat.

Oatesin uusin teos *Butcher* kertoo tositapahtumien perusteella 1800-luvun lääkäristä, joka gyno-psykiatrian kehittämisen varjolla teki kokeita mielisairaalaan suljettujen naisten kehoilla. Kirjailija kertoi halunneensa antaa äänen näiden traagisten tapahtumien vaiennetuille uhreille. Tämä äänen antaminen äänettömille on Oatesille tärkeä teema, ja laajemmin nähtynä yksi kirjallisuuden tärkeistä tehtävistä.

Oates kirjoittaa usein henkilöhistoriojensa unista. Kun haastattelija pyysi kirjailijaa kertomaan useimmin toistuvan unensa, tämä liikutui. Oates sanoi, ettei halua puhua siitä, sillä se liittyy leskeyden suruun. Hän arveli, että moni rakkaan ihmisen menettänyt näkee samankaltaisia unia.

Seuraavan päivän palkintohaastattelussa Oates kertoi pitävänsä kirjoittamista aina toiveikkaana tekona. Hänen mukaansa jopa epätoivon mestari Sa-

muel Beckettin teksteissä on toivoa, sillä ne, kuten kirjallisuus aina, kurottavat kohti lukijaa, jotakuta, joka ymmärtää.

Nordicom - pohjoismaisen mediatutkimuksen keskus

Osana ryhmämatkan ohjelmaa Maarit Jaakkola esitteli meil-le työpaikkansa, Göteborgin yliopiston Nordicom-yksikön, toimintaa. Se on monelle suomalaiselle tuttu pohjoismaisen mediatutkimuksen keskus. Yksikkö tekee töitä medialukutaidon eteen esimerkiksi UNESCO:n kanssa. Nordicom julkaisee pohjoismaisia alansa tilastoja ja käyttää niihin Suomen Tilastokeskuksen media- ja vapaa-aikatilastoja. Valitettavasti nämä ovat nyt lakkautusuhan alla, ja jos ne lopetettaisiin, se vaikeuttaisi Nordicom:n toimintaa.

Nordicom on myös kustantaja ja julkaisija: sillä on kaksi vertaisarvioitua open access -lehteä, *Nordicom Review* ja *Nordic Journal of Media Studies*, ja se kustantaa monografioita ja antologioita. Suomesta Göteborgiin aikuisena muuttanut Jaakkola toimii myös suomalaisen *Kulttuurintutkimus*-lehden päätoimittajana ja molempien maiden tieteellisen julkaisemisen käytännöt ovat hänelle tuttuja. Hän näkee niissä selviä eroja.

Jaakkolan mukaan Suomessa tieteellisten lehtien päätoimittajat ja toimituskunnat tekevät enemmän yhteistyötä kuin Ruotsissa. Länsinaapurissa ei ole samanlaisia hyödyllisiä

rakenteita, kuten Avoimen tieteen ja tutkimuksen koordinaatio ja Tiedekustantajien liitto. Meillä lehtien löytymistä helpottaa Journal.fi-alusta ja siihen liittyvät palvelut, vastaavaa Ruotsissa ei ole. Suomessa myös perustetaan yhteisöjä ja verkostoja aktiivisemmin. Yksi esimerkki tästä on Facebook-ryhmä ”Tieteellisten julkaisujen toimituskuntien kahvipöytä”, jossa voi käydä keskustelua ja kysyä mitä vain aiheeseen liittyvää.

On kuitenkin selvää, että Ruotsilla on omat vahvuutensa Suomeen verrattuna, kuten se tosiasia, että tutkijan uralle on siellä helpompaa ryhtyä. Rahoitus on turvatumpaa ja pitkäaikaisempaa: kun meillä enemmistö tutkijoiden työsuhteista on määräaikaista, Ruotsissa suurin osa on pitkäaikaisia tai jatkuvia.

Ruotsin parempi tutkimusrahoitus näkyy myös siinä, että *Nordicom Review*lla on kaksi palkattua editoria, jotka tekevät lehteä päätyönään. Jaakkola totesi, että todennäköisesti lehti on yksi maailman parhaiten resursoituja tieteellisiä lehtiä. Tämä satsaus on kannattanut, sillä lehden vaikuttavuuskerroin on noussut reilusti editorien aloitettua työnsä.

Toki Signumin lukijoille on selvää, että *impact factor*-lukujen käyttöön tulee suhtautua kriittisesti – onhan niitä kritisoimaan luotu manifestejakin, kuten DORA (*San Francisco Declaration on Research Assessment*), ja hyvästä syystä. Niillä kuitenkin on yhä merkitystä tieteen kentällä.

GÖTEBORG

HELSINKI

Teema	Saamenmaa ja avaruus	Tulevaisuus
Kesto	4 pv	4 pv
Kävijät	93 611	melkein 98 000
Esiintyjät	yli 2 500	1 500
Esitykset	3 592	lähes 1 000
Näytteilleasettajat	777	340
Lipun hinta	75–3 495 sek	17–49 eur

Vertailu: Helsingin ja Göteborgin kirjamesut vuonna 2024. Lähteet: kirjamesujen verkkosivut.

Ääntä ja hiljaisuutta, rajoja ja äärettömyyttä

Lauluperinne on tärkeä osa messujen toista teemaa, Saamenmaata. Jalvi Niillas Holmberg, Simon Issät Marainen ja Sofia Jannok kertoivat, että jokaisella suvulla ja perheellä on omat joikunsa. Ne ovat siteitä esivanhempiin ja heidän maahansa, ylittävät paikan ja ajan rajat. Kolonialismi, kuten pakkomuutot ja kristinuskoon pakottaminen, ovat vähentäneet lauluperinnettä. Myös yksilön tai yhteisön surut voivat vaientaa: oman kylän pienen pojan katoaminen oli hiljentänyt yhden panelistin isoisoäidin.

Puhujat suhtautuivat epäilevästi paneelinsa aiheeseen voiko tekoäly luoda joikuja. Heidän mukaansa joikut ovat usein spontaaneita, olennainen osa esittäjäänsä tai kohdettaan. ”Joikulla on sielu”, panelistit summasivat. ”Tekoälyllä ei ole sielua. Se voi ehkä oppia joikun, mutta sillä ei ole aitoja tunteita.”

Messujen toinen teema, avaruus, toi messuille muutamia ihkaoi-

keita astronautteja sekä skottilaisen kirjailijan Alastair Reynoldsin, joka 1960- ja 1970-lukujen lapsena ja nuorena haaveili kuulennon innoittamana avaruuteen pääsystä. Astronauttihaaveet kaatuivat astmaan ja silmälasieihin, mutta lapsena ja nuorena hän arveli, että vuonna 2 000 avaruudessa tarvittaisiin tiedemiehiä, joten hän lähti opiskelemaan tähtitiedettä St. Andrews'n yliopistoon.

Reynoldsin tarinoissa matkataan ajassa ja avaruudessa, ja niiden monimutkaisten maailmojen aikojen ja etäisyyksien hallintaan tarvitaan valko-tauluja, kaavioita sekä matematiikkaa: trigonometrisia funktioita. Yliopistovuosien astrofysiikan opiskelusta on yhä jokapäiväistä hyötyä kirjailijan työlle.

Ryhmämatka messuille oli antoisa ja virkistävä. Maarit Jaakkola kertoi, että moni tulee Göteborgiin ajatuksenaan käydä vain kerran, mutta palaa, saattaa jopa rakastua ja jäädä. Kaupunki onkin paljon kiinnostavampi, kuin mielikuvamme siitä. Siksi ei ehkä yllätäkään, että ensi vuoden messujen teemat ovat rakkaus, himo ja draama. ❖

Kirjoittaja

JOHANNA LAHIKAINEN

Helsingin yliopiston kirjasto
johanna.lahikainen@helsinki.fi

<https://orcid.org/0000-0003-4144-3425>

Heidi Troberg

KOLMEN KORKEAKOULUN OPINNÄYTETYÖPAJAT - Case: Tritonia

Opinnäytetyöpajat ovat olleet osa Tritonian tukipalveluita Vaasan yliopiston toiminnassa viisi vuotta. Pian työpajat ovat osa jokaisen Tritonian kehysorganisaation palveluita.

27

Tiedekirjasto Tritonia toimii kolmen korkeakoulun – Vaasan yliopiston, Vaasan ammattikorkeakoulun ja Yrkeshögskolan Novian – yhteisenä tiedekirjastona. Yhteistyö tarjoaa kirjastolle synergiamahdollisuuksia opiskelijoille suunnattujen palveluiden kehittämisessä.

Tritonian järjestämät opinnäytetyöpajat ovat loistava esimerkki siitä, kuinka uuden palvelun kehittäminen yhdelle korkeakoululle antaa synergia-avaikutuksia kehittää samaa palvelua kirjaston muiden kehysorganisaati-

oiden opiskelijoille, kuitenkin jokaisen korkeakoulun omat tarpeet huomioiden.

Vaasan yliopiston opinnäytetyöpajat

Keväällä 2019 Vaasan yliopiston pari tietoasiantuntijaa ja opintopsykologi kehittivät yhdessä kandidaatti- ja graduvaiheen opiskelijoille opinnäytetyöpajan, jonka tarkoitus oli tukea opiskelijoita opinnäytetöiden tekemiseen liittyvien haasteiden kanssa.

Pyrkimys oli saada opiskelijat matalla kynnyksellä mukaan opinnäytetyöpajaan, missä he voisivat edistää omaa opinnäytetyötään tuottamalla tekstiä sekä saada tarvittaessa hands on -apua kirjastolta ja opintopsykologilta, mut-

Kuva: Gun Vestman

Tritonia siirtyi nykyisiin tiloihinsa syksyllä 2022, ja sieltä kirjasto palvelee kehysorganisaationsa noin 11 000 opiskelijaa.

ta myös vertaistukea muilta opiskelijoilta.

Yleisimmät ongelmat opiskelijoilla ovat yhä samat kuin vuonna 2019 ja liittyvät lähteiden löytämiseen ja arvioimiseen, mutta myös kirjoitus-blokkeihin ja ajanhallinnan haasteisiin. Opinnäytetyöpajassa tietoasiantuntijat eivät koskaan käsittele opinnäytetyön aiheita tai sisältöä, jotka kuuluvat ohjaajien vastuulle.

Opinnäytetyöpajat järjestettiin aluksi kirjaston atk-luokassa kaksi kertaa viikossa. Toinen kerta oli aikaisin aamulla ja toinen myöhään iltapäivällä, jotta opiskelijoilla olisi hyvät edellytykset päästä paikalle. Opinnäytetyöpaja sai opiskelijoilta heti alusta alkaen myönteisen vastaanoton. Toimintaa laajennettiin jo syksyllä 2019 lisäämällä työpajaan etäosallistumismahdollisuus. Tämä sen vuoksi, että yhä useampi opinnäytetyövaiheessa oleva opiskelija asuu toisella paikkakunnalla.

Kun koronapandemia iski keväällä 2020, Vaasan yliopiston opinnäytetyöpaja oli jo osittain toiminut verkossa, joten oli luontevaa jatkaa verkossa ja hands on -tapaamiset atk-luokassa jäivät pois pandemian ajaksi. Muuten toimintaa jatkettiin samalla kaavalla.

Syksyllä 2024 tapahtui seuraava merkittävä muutos Vaasan yliopiston opinnäytetyöpajoissa, kun siirryttiin takaisin pelkkiin lähitapaamisiin. Tietoasiantuntijan ja opintopsykologin lisäksi mukaan liittyi suomen kielen opettaja kielikeskus Linginnosta tueksi opiskelijoiden akateemiseen kirjoitta-

miseen. Kolmas muutos oli, että myös muut opiskelijat kuin opinnäytetyötä tekevät voivat osallistua työpajaan, sillä tälle toiminnalle on ollut kysyntää.

Vaasan ammattikorkeakoulun opinnäytetyöpajat

Keväällä 2022 Tritonian toisessa kehysorganisaatiossa, Vaasan ammattikorkeakoulussa (VAMK), lähdettiin kehittämään omaa opinnäytetyöpajaa VAMKin tarpeisiin. VAMKin opinnäytetyöpajassa tietoasiantuntijoiden lisäksi oli läsnä koulutusohjelmien opettajia ja myöhemmin myös viestinnän opettajia. VAMK:ssa opinnäytetyöpajat saavuttivat nopeasti suuren suosion.

VAMKin opinnäytetyöpajojen tavoitteena oli myös parantaa opinnäytetyön laatua ja helpottaa opiskelijoiden kohtaamia haasteita lopputyön tekemisessä. Tässä onnistuttiin hyvin.

Kuitenkin syksyllä 2024 VAMKin opinnäytetyöpajat jäivät tauolle, mutta tarkoitus on jatkaa tätä opiskelijoiden suosimaa tukimuotoa mahdollisesti jo keväällä 2025.

Novian pilottiprojekti

Tritonian kolmas kehysorganisaatio, Yrkeshögskolan Novia, käynnistää Vaasan yksikössään tammikuussa 2025 pilottiprojektin omasta opinnäytetyöpajastaan. Pilotti on suunnattu sosiaali- ja terveysalan opiskelijoille ja opinnäytetyöpajan rakenne on luotu yhteistyössä kyseisen alan koulutusalan yliopettajan kanssa. Mikäli tä-

män Novian mallin testaus keväällä 2025 sujuu hyvin, on tarkoitus laajentaa opinnäytetyöpajoja myös muiden Novian Vaasan yksikön ohjelmien opiskelijoille, mikäli koulutusohjelmista näin toivotaan.

Novian opinnäytetyöpaja erottuu Tritonian muista opinnäytetyöpajoista siten, että työpajat noudattavat opinnäytetyökurssin rytmiä. Kurssiin sisältyy tiedonhankinnan luento, joka pidetään ennen työpajoja. Työpajat järjestetään erikseen lähiopetuksena luokassa ja erikseen etäyhteyksin. Tavoitteena on, että loppukevällä 2025 Novian opinnäytetyöpaja -pilotti arvioidaan perusteellisesti ja sitä kehitetään tulevaisuutta varten.

Jatkuvia muutoksia

Tritonian opinnäytetyöpajoissa on tapahtunut monia muutoksia, vaikka työpajoja on järjestetty vasta vuodesta 2019 lähtien. Syynä on se, että kirjasto on halunnut reagoida opiskelijoiden toiveisiin, kehysorganisaatiomme strategiaan tavoitteisiin ja opinnäytetyöprosessien kehitykseen.

Punaisena lankana opinnäytetyöpajojen kehittämisessä Tritoniassa on ollut halu tukea opiskelijoita ja auttaa heitä edistymään opinnäytetyön tekemisessä. Monelle opiskelijalle opinnäytetyön tekeminen on kaikkea muuta kuin yksinkertainen ja suora prosessi. Siksi kaikki apu opinnäytetyöproses-

Monelle opiskelijalle opinnäytetyön tekeminen on kaikkea muuta kuin yksinkertainen ja suora prosessi. Siksi kaikki apu opinnäytetyöprosessissa on heille erittäin arvokasta.

sissa on heille erittäin arvokasta.

Kirjaston yhteistyökumppaneiden työpajojen edustajat ovat vuosien varrella ammatiltaan olleet muun muassa opettajia sekä opintopsykologeja. Nämä kaikki ovat olleet arvokkaita toiminnan kehitykselle sekä yksittäiselle opiskelijalle.

Korkeakoulujemme nykyinen rahoitusmalli korostaa suoritettuja tutkintoja ja siksi on tärkeää, että tiedekirjastot kehittävät palveluita, jotka tukevat opiskelijoita opinnäytetyöprosessin kaikissa vaiheissa. Tritoniassa opiskelijaa tuetaan opinnäytetyöpajojen ja IL-kurssien lisäksi myös tietopalvelun, live chat -palvelun sekä henkilökohtaisen tiedonhaun ohjauksen kautta.

Opinnäytetyöpaja tukee palvelumuotona sekä korkeakoulujen strategisia tavoitteita että yksittäisen opiskelijan tukitarpeita. Sen takia opinnäytetyöpajoihin kannattaa panostaa. 💡

Kirjoittaja

HEIDI TROBERG
Tritonia, Vaasan yliopisto
heidi.troberg@uwasa.fi

Anne Holappa

VUOSI IHAN E:NÄ - Humakin kokemuksia hankinnan painotuksesta sähköiseen aineistoon

Humanistinen ammattikorkeakoulu on lisännyt monimuoto- ja verkko-opetustarjontaansa. Ammattikorkeakoulun kirjasto on nyt vuoden ajan hankkinut ainoastaan sähköistä kursimateriaalia opiskelijoilleen. Sähköisellä aineistolla on puolensa, mutta kaikille se ei sovi. Opiskelu verkossa muuttaa monia käytäntöjä, ja tuo myös uusia haasteita.

Humanistisen ammattikorkeakoulun Humakin kirjasto on nyt elänyt ensimmäisen vuoden siten, että kaikki ammattikorkeakoulun opinnoissa tarvittava oppimateriaali on hankittu ja asetettu saataville sähköisenä.

Humakissa koulutetaan yhteisöpedagogeja, kulttuurituottajia ja viittoma kielen tulkkeja. Yhteisöpedagogiikka on jakaantunut useampaan suuntautumsvaihtoehtoon. Siihen kuuluvat muun muassa suosittu työyhteisöjen kehittäminen ja englanninkielinen adventure education -koulutukset. Koulutusta toteutetaan verkko-opetuksena, monimuoto-opetuksena ja tavallisena päiväopetuksena.

Johtoryhmän päätös e-aineistopainotuksesta

Humakin johtoryhmä päätti kokouksessaan 15.3.2022, että uuden opetussuunnitelman myötä Humakin kirjastoon hankintaan ensisijaisesti sähköistä aineistoa ja vain rajoitetusti painettua aineistoa. Uuden opetussuunnitelman myötä kaikki opintojaksojen pakollinen aineisto tuli olla saatavilla sähköisesti. Sähköisten oppimateriaalien rooli eri luokka-asteilla alakoulusta lukioon on kasvanut melko keskeiseksi viime vuosina. Näiden avulla pyritään perusopetuksessa vahvistamaan myös tieto- ja viestintätekniisiä taitoja.

Aina kun tulee uusi sukupolvi opiskelijoita, olemme lähempänä sitä, että tämä on uusi normaali: opetus on verkossa - myös kirjasto on verkossa.

Humakin tutkintoaloja pyydettiin toimittamaan keväällä 2023 kirjastolle listat siitä, mitä materiaalia he haluavat ja kuinka paljon yhtäaikaista käyttäjiä niillä tulisi olemaan. Tarve koski uuden opintosuunnitelman mukaista ensimmäisen lukuvuoden 2023–2024 toteutusta. Aikainen lähestyminen antoi kirjastolle mahdollisuuden ehdottaa vaihtoehtoisia materiaaleja toivottujen sijaan. Löytyisikö kenties edullisempaa tai uudempaa tai jopa avointa aineistoa aihepiiristä. Tämä oli mahdollisuus viedä kirjaston kokoelmaa myös enemmän avoimen saatavuuden suuntaan. Muutos tuli voimaan syyslukukauden alkaessa vuonna 2023.

Tuoreessa Sandra Hirschin toimittamassa teoksessa *Library 2035* esitettiin näkökulmia, joista käsin tarkastella kirjastoa ja sen tulevaisuutta. Ihan hyvä lähtökohta on miettiä toiminnan perusteita, eikä ottaa niitäkään valmiina: What is *this* library for? What is *our* library for? What is *my* library for? (Janus 2024, 10).

Kirjasto on aina jonkun tietyn yhteisön tarpeisiin luotu (Lankes 2024, 46). Meillä se tarkoittaa Humakin yh-

teisöä. Humakin kirjaston missio on edistää Humakin tavoitteita: tuottaa ja kehittää edelleen palveluja, jotka edistävät ja mahdollistavat Humakin opiskelijoiden, henkilökunnan ja kumppaneiden toimintaa Humakin tavoitteiden mukaisesti.

Kelle voin valittaa?

Monet opiskelijat, joita tapaan fyysisesti Humakin Helsingin kampuksen kirjastossa, ovat sitä mieltä, että painettu teos olisi parempi vaihtoehto kuin sähköinen aineisto. Suuri enemmistö, joka käyttää sähköistä materiaalia, ei anna palautetta.

Minulta on jopa kysytty, kenelle tästä päätöksestä voi valittaa. Sanoin, että voit valittaa vaikka minulle, mutta ei se välttämättä auta mitään. Sen jälkeen kysyin, mitä materiaalia opiskelija etsi painettuna. Sillä aina on mahdollisuus, että voin jotakin teosta ostaa myös painetun kappaleen kokoelmaamme. Vaikka painetun aineiston hankintabudjetti on pieni, se ei ole kuitenkaan nolla.

Valitettavasti juuri tämän opiskelijan toivoma teos oli loppuunmyyty ja e-kirja jäi ainoaksi mahdollisuudeksi. Muutosvastarinta on ymmärrettävää. Mutta aina kun tulee uusi sukupolvi opiskelijoita, olemme lähempänä sitä, että tämä on uusi normaali: opetus on verkossa – myös kirjasto on verkossa.

Palautetta on tullut siitä, että kaikkien ei ole helppo lukea e-kirjaa. Kai-

Vuonna 2023 Humakin opiskelijat ja henkilökunta lainasivat painettuja kirjoja vain 5 % kaikista lainoista. Tämä tarkoittaa, että lainatusta materiaalista sähköistä oli 95 %.

kissa dokumenteissa ei ole Lue ääneen -mahdollisuutta. Opiskelijat ovat pyytäneet kirjastolta lukuohjelmia sähköisille aineistoille – tai vaihtoehtoisesti oppimateriaalia äänikirjoina. Valitettavasti enemmistö oppimateriaaliksi valitusta aineistosta ei ole saatavissa äänikirjana toimittajiltamme.

Voi miettiä, onko ratkaisu hyvä ja tasapuolinen saavutettavuuden kannalta. Estääkö käytäntömme jopa jotakuta etenemästä ammattiin asti. Erikseen ovat ne opiskelijat, jotka lukuvaikeuksien tai muiden vastaavien ongelmien johdosta ohjataan Saavutettavuuskirjasto Celian piiriin. Tuleekin herkästi reagoida kaikkiin uudenlaisiin saavutettavuusmahdollisuuksiin.

Saavutettavuus nähdään tulevaisuuden kirjastossa yhtenä tärkeimmistä peruseriaatteista (Cooke 2024, 71). Uskotaan esimerkiksi, että Yhdysvalloissa kirjasto tulee olemaan yhteiskunnan suurin tasa-arvoistava tekijä (Watson 2024, 109). Korkeakoulu-kirjastoissa painottuu digitaalisuus ja avoimet aineistot (Pun & Anantachai 2024, 115). Tilastot otetaan kalenterivuosittain. Vuonna 2023 Humakin

opiskelijat ja henkilökunta lainasivat painettuja kirjoja vain 5 % kaikista lainoista. Tämä tarkoittaa, että lainatusta materiaalista sähköistä oli 95 %.

Riskeinä e-painotteisessa kirjastossa ovat myös verkon ongelmat tai muutokset joko omassa organisaatiossa tai palveluntarjoajan verkossa. Tammi-kuussa 2024 Humakin ezproxyn palvelinta vaihdettiin, joka sai aikaan sen, että sitä käyttävät e-kirjat eivät enää avautuneet.

Tällaisissa tilanteissa nojaaminen pelkkään e-aineistoon on riski, ja tilanne on helposti haavoittuva. Etukäteen täytyy miettiä mahdollisia varasuunnitelmia. Tietysti läheinen suhde it-palveluihin ja tilanteiden nopea ratkaiseminen yhteistyön kautta on tarpeen.

Keväällä Nuorisotutkimusseura läpikävi verkkosivu-uudistuksen, jonka seurauksena kaikki linkit heidän avoimesti saataviin julkaisuihinsa piti vaihtaa. Osa aineistosta oli käytössä Humakissa kurssimateriaalina. E-aineiston käyttö vaatii uudenlaista valpautta ja reagoimisnopeutta.

E ei tarvitse seiinä

E-kirjat ovat usein kallis sijoitus, mutta niitä ylläpidetään vain sen aikaa, kun tarve ja käyttö on akuutti. Tilakysymys on puhututtanut monissa organisaatioissa viime vuosina; mitä tiloja tarvitsemme, mistä voisimme luopua. Sähköisen kurssimateriaalin hyviä puolia on, ettei sitä tarvitse varastoida ja siitä voidaan luopua hel-

posti sitten kun on tarveaika mennyt ohi tai aineisto on muuten vanhentunut. Sähköinen aineisto ei edellytä fyysisten tilojen kustannuksia – seinät maksavat – aina vaan enemmän.

Toisaalta täytyy muistaa, ettei kirjasto ole arkisto eikä museo. Etenkin oppilaitoskirjasto on dynaaminen ja muuttuva: se on käyttöä varten olemassa oleva instituutio. Mikäli jokin on organisaatiossa pysyvästi tai kauan säilytettävää, kirjasto ei ole ratkaisu.

Tilakysymykseen ja painettujen aineistojen määrään vaikuttaa myös se, että lähes jokainen Humakin kampuskirjasto on myös yhteiskirjasto. Toinen osapuoli kampuskirjastoissa on paikallinen opiston kirjasto. Niillä on oma kokoelmapolitiikkansa ja budjettinsa, ja ne suosivat vielä painetun materiaalin ostamista. Mutta esimerkiksi Helsingin kampuskirjasto muutti kesällä 2024 aikaisempaa pienempään tilaan. Sähköinen aineisto vähentää painetun materiaalin hankintatarvetta.

Fyysisen tilan lisäksi e-aineisto ei vaadi myöskään maksuja. Humak ei ole perinyt asiakkailtaan varaus- tai myöhästymismaksuja silloinkaan, kun sähköinen aineisto ei ollut vielä valitseva hankintamuoto. Sähköisen aineiston omatoiminen palautuminen lainausajan päätyttyä vapauttaa asiakkaat lopullisesti miettimästä lainojen myöhästymistä.

Kirjasto on opiskelijan ystävä

Kun Humakin kirjastotiimi on jo valmiiksi jakaantunut kampuskirjastoihin

Sähköisen aineiston omatoiminen palautuminen lainausajan päätyttyä vapauttaa asiakkaat miettimästä lainojen myöhästymistä.

pitkin maata, ja kaikki keskinäiset tapaamiset ovat verkossa, ajatus kirjastosta on helppo mieltää verkossa olevaksi tilaksi, joka vain koostuu useista toimintaympäristöistä.

Käytännössä suuri osa sähköisenä hankittavasta kurssiaineistosta on kotimaista, jolloin on suosittu enimmäkseen Ellibsiä, Alma Talentia ja Editaa. Oli kuitenkin yksi tutkintoala, josta oli vaikea löytää sähköistä materiaalia: viittomakieli ja tulkkaus. Tämän alan suhteen oli pakko tehdä poikkeus ja vaikka joitain käypiä e-oppimateriaaleja löydettiin Humakin kokoelmaan, kirjasto sai luvan myös painetun aineiston hankkimiselle.

E-aineistojen hankinnassa lähdettiin lehtoreiden toiveista. Aineiston piti olla sisällöltään oikeanlaista ja sen piti olla sähköisesti saataville asetettavissa niin, että usean yhtäaikaisen käyttäjän mahdollisuus toteutuu. Kansainvälinen seikkailukasvatuskoulutus oli jo pitempään käyttänyt osin englanninkielistä sähköistä aineistoa, joka ei vaadi fyysistä paikkaa. Lukuvuodessa suurimman osan ajasta koulutuksen opiskelijat viettävätkin maastossa: tunteilla, erämaassa tai koskenlaskussa.

Jokaiselle aloittavalle opiskelijaryhmälle pidetään kirjaston käytön opastus. Omassa opastuksessani keskitytään Humak Finnan käyttöön: kuinka haka-tunnuksilla kirjaudutaan sisään ja miten sen jälkeen sähköinen materiaali on löydettävissä ja käytettävissä. Yleensä alkuinfossa näytän tietyn tutkintoalan oman kurssikirjan hakemisen, miten se löytyy ja miten se avataan. Joskus tarvitaan lukuohjelma – näytän mistä löytyy ohje sen asentamiseen. Kerron, miten aineisto palautetaan tai miten se varataan.

Kirjastosta voi aina kysyä matalla kynnyksellä, koska kirjasto on opiskelijan paras ystävä. Tiedonhaun ohjausluennot myöhemmässä opinnäytetyövaiheessa pidetään myös verkossa. Sähköisen aineiston käyttö vaatii opiskelijalta tiettyjä perustaitoja tietotekniikassa. Mutta, jos opetus on pääosin verkossa toteutettavaa, opiskelijalla läh-
tökohtaisesti pitääkin olla perustaidot.

Pelkästään sähköisen kurssikirja-aineiston ylläpito vaatii kirjaston henkilökunnalta jatkuvaa seurantaa. Esimerkiksi Ellibsin kaltaisissa palveluissa, joissa lisenssin aika tai lainamäärä on nopeasti loppumassa, vaarana on, että kesken kurssin opiskelijoilta loppuu pääsy kurssilla vaadittavaan e-aineistoon, ellei ole valppaana.

Aina tulee muistaa myös muut kirjastot, joskin oman oppilaitoksen kirjastolla on tietynlainen velvollisuus tarjota kurssikirjallisuutta kokoelmassaan. Kun verkko-opiskelijat ovat pitkin maata, edelleen on olemassa

kattava kunnallinen kirjastoverkosto, jonka palvelua voi hyödyntää. Samoin monella paikkakunnalla on muiden korkeakoulujen kirjastoja. Vaikka Humakin tarjoama kurssikirja on sähköinen, sen voi aivan hyvin lukea myös painettuna, jos painetun saa käsiinsä. Finna.fi -palvelun kautta Humakin kampuskirjastoihinkin on tullut asiakkaita, jotka ovat nähneet, että siellä on saatavilla joku tietty, jota ei muualta löydy. Korkeakouluopiskelijoilla korostuvatkin nykyään aineiston paikantamisen taidot.

E muuttaa kaikkea

Kun kirjastoaineiston painopiste muuttuu sähköiseen aineistoon, seuraa useita merkittäviä muutoksia perinteiseen kirjastoon verrattuna.

- Kirjaston fyysisen tilan tarve muuttuu ja antaa mahdollisuuksia muuntaa tiloja muuhun käyttöön.
- Pääsy ja saatavuus paranevat: sähköinen aineisto on helposti saatavilla verkossa milloin tahansa ja missä tahansa, mikä lisää kirjaston palveluiden saavutettavuutta. Käyttäjät voivat ladata tai lukea materiaaleja suoraan omilta laitteiltaan ilman tarvetta fyysiselle vierailulle kirjastoon. Myöskään aineistoa palauttamaan ei tarvitse lähteä.
- Valikoima laajenee: sähköiset kirjat ja lehdet tarjoavat mahdollisuuden tarjota laajemman ja monipuolisemman valikoiman aineistoa, sillä fyysisiin rajoituksiin, kuten hyllytilaan, ei enää törmätä.
- Sähköinen aineisto mahdollistaa

interaktiiviset ominaisuudet.

- Sähköinen aineisto vähentää tarvetta fyysisille kirjoille ja paperille, mikä voi pienentää kirjaston ympäristöjalanjälkeä ja edistää kestäväää kehitystä.

Verkkopainotteinen opetus ei ole ainoastaan kirjaston toimintaa muuttava asia. Verkkopainotukset ovat näkyneet positiivisesti myös yhteishauissa. Verkkopainotuksen toinen puoli on se, miten saadaan opiskelijat tuntemaan yhteisöllisyyttä, kun ei tarvitse tai edes voi olla läsnä.

Humakin opiskelijajärjestö Humako julkaisi keväällä 2024 kannanoton, jossa se toivoi, että Humak tekisi toimia, jotka tukisivat yhteisöllisyyttä kampuksilla ja opiskelijaryhmissä. Humakilta toivottiin aktiivista panostusta siihen, että kampuksilla käyminen koettaisiin mielekkäänä ja tärkeänä. Myös kirjasto on noussut esille paikkana, joka voisi tarjota sekä fyysisen että virtuaalisen yhteisöllisyyden paikkoja. ✨

Lähteet

COOKE, NICOLE A. (2024). Equity is a necessary foundation. Teoksessa: Hirsh, Sandra 2024. *Library 2035: Imagining the next generation of libraries*. Blue Ridge Summit: Rowman & Littlefield Publishers, 71–77.

JANES, J. (2024). The Janus Library. Teoksessa: Hirsh, Sandra 2024. *Library 2035: Imagining the next generation of libraries*. Blue Ridge Summit: Rowman & Littlefield Publishers, 7–12.

LANKES, R. D. (2024). There is no future of libraries. There are many. Teoksessa: Hirsh, Sandra 2024. *Library 2035: Imagining the next generation of libraries*. Blue Ridge Summit: Rowman & Littlefield Publishers, 43–48.

PUN, R. & ANANTACHAI, T. (2024). Content considerations in research and academic libraries. Possible pathways by 2035. Teoksessa: Hirsh, Sandra 2024. *Library 2035: Imagining the next generation of libraries*. Blue Ridge Summit: Rowman & Littlefield Publishers, 115–120.

WATSON, K. (2024). The future of libraries. Adapting our mission and our buildings to demographic growth and change. Teoksessa: Hirsh, Sandra 2024. *Library 2035: Imagining the next generation of libraries*. Blue Ridge Summit: Rowman & Littlefield Publishers, 109–114.

Kirjoittaja

ANNE HOLAPPA

Humanistinen ammattikorkeakoulu HUMAK

anne.holappa@humak.fi

<https://orcid.org/0000-0003-3044-0173>

Manna Satama

Tekoälyllä parempaa tutkimusdatanhallintaa?

Tekoälyä käytetään tutkimuksessa, opetuksessa ja muussa asiantuntijatyössä tietoisesti - ja välillä tiedostamattakin. Tutkimusdatanhallinnan asiantuntijat pohtivat tekoälyn mahdollisuuksia ja rajoituksia eri näkökulmista: Mitä tutkijat tekevät tekoälyn avulla ja miten tekoälyä voisi hyödyntää omassa tukipalvelussa?

Tekoäly on osa kirjaston asiantuntijoiden arkista työtä muun muassa tekstin tuottamisen ja kääntämisen apuna sekä tiedonhaussa, kuten STKS:n tekoälykyselyä käsittelevässä Signumin artikkelissa todetaan (Lahikainen et al. 2024). Mutta kuinka tekoälyä voisi soveltaa tutkimusdatanhallinnan tukipalvelun asiantuntijatyöhön? Tätä pohdittiin 31. 10. 2024 Tampereella järjestetyssä DMP-konsortion verkostotapaamisessa.

Datanhallinnan tuki ja tutkijan työ

Tutkijan työn ymmärtäminen on tutkimuksen tukipalvelussa tärkeää, ja tämä pitää paikkansa erityisesti datanhallinnan tukitehtävissä. Aineistohallintaa ja tutkimukseen liittyvää aineiston niin sanottua tutkimuksellista tai tutkimusmenetelmiin liittyvää käsittelyä ei ole aina helppo eikä syytäkään erottaa. Nämä kaksi kulkevat käsi kädessä, minkä huomion ympärille me rakensimme

Itä-Suomen yliopiston kirjastossa *Mastering the research data!* -opintojakson tohtoriopiskelijoille elokuussa 2024 (Karhapää et al. 2024).

Opintojaksolla ei erityisemmin kiinnitetty huomiota tekoölyyn, vaikka se toki oli mukana joidenkin tutkijoiden puheenvuoroissa. Sen sijaan heinäkuussa 2024 LIBERIN konferenssissa järjestettiin työpaja, jossa oli tarkoitus sukeltaa tekoölyyn tutkijan työssä. *Exploring AI Hands-On: Shaping the Future of Research Library Services* -työpajan kohdeyleisö oli tutkimusdatanhallinnan tukitehtävissä työskentelevät asiantuntijat. Työpajan idea oli, että jos halutaan tukea tekoölyä hyödyntäviä tutkijoita, on tukihenkilöidenkin pysyttävä mukana tekoölyn kehityksessä. Työpajassa tutustuttiin tekoölyyn data-tieteen näkökulmasta ja varsinkin tiiviissä aikataulussa, eikä siinä ollut mahdollista syventyä datanhallinnan tukihenkilöiden rooliin tai tekoölyosaamisen vaatimuksiin sen tarkemmin.

Fokus datanhallinnan tukeen ja tekoölyyn

Tampereen marraskuisessa DMP-konortion työpajassa sen sijaan fokus oli käytännönläheisempi. Ennen työpajaa päätin orientoitua teemaan. Kysyin tekoölyltä (Copilot), miten tekoöly voi auttaa tutkimusaineistohallinnassa. Vastauksena tuli kymmenen kohdan lista asioista, joista osa liittyi vahvasti tutkimusmenetelmiin ja analyysiin (datan kerääminen ja esikäsittely, tietojen analysointi ja kuvantunnistus,

Jos halutaan tukea tekoölyä hyödyntäviä tutkijoita, on tukihenkilöidenkin pysyttävä mukana tekoölyn kehityksessä.

ennakoiva analytiikka, tietojen visualisointi) ja muutama linkittyi selvemmin aineistohallintaan (tietoturva, automaattinen metadatan luonti). Vastaus tuki aineistohallinnan ja tutkimuksen tekemisen tiivistä liitosta.

Halusin myös vastauksia siihen, miten tekoöly voisi auttaa meitä aineistohallinnan tukipalveluissa työskenteleviä omassa työssämme ja miten voisimme auttaa tutkijoita tekoölyn hyödyntämisessä juuri aineistohallinnan suunnittelussa. Tämän kysymyksen esitin Copilotille englanniksi, sillä englanniksi datanhallinnan asiantuntijalle on jossain määrin vakiintuneempia nimikkeitä (esim. data steward). Vastaukset olivat osin samankaltaisia kuin ensimmäisessä kysymyksessäni, mutta nyt mukaan tulivat chatbotit ja virtuaaliassistentit usein kysytyjen kysymysten taklaajina sekä datalinjauksen noudattamisen tarkkailijoina. Copilotin mukaan sen listaamat asiat tukevat datanhallinnan asiantuntijan työn tehokkuutta, jolloin asiantuntijat voisivat keskittyä strategisempiin tehtäviin. Näillä eväillä oli hyvä lähteä kokeilemaan tekoölyä ja pohtimaan tuloksia kollegoiden kanssa.

Tutkimusdatan laadusta, avoimuudesta ja vähän muustakin

Työpaja alkoi Jukka Rantasaaren (Turun yliopiston kirjasto) alustuksella generatiivisen tekoölyn hyödyntämisestä datanhallinnassa ja aineistohallintasuunnitelmissa. Hän oli myös pitkälti vastannut ryhmätyöskentelyn erinomaisista valmisteluista tekoöllylle syötettävistä taustatiedoista ja esimerkiksi kehoitteista alkaen. Tausta-aineistot olivat täysin keinotekoisia eivätkä sisältäneet henkilötietoa tai salassa pidettävää tietoa - emme siis syöttäneet tekoölysovelluksiin vaikkapa tutkimus- tai aineistohallintasuunnitelmia, jotka ovat salassa pidettäviä dokumentteja. On toki muistettava, että tekoölysovellusten ja -työkalujen kohdalla noudatetaan oman organisaation ohjeita, sillä käytössä saattaa olla myös suljettuja ja tietoturvallisia ratkaisuja.

Pienryhmissä kokeiltiin muun muassa tiivistelmien luomista kirjallisuuskatsausta varten, raakadatan siivoamista, henkilötietojen anonymisointia ja metatiedon luomista. Nämä teemat liittyvät tutkimuksen tekemiseen ja sellaisiin toimenpiteisiin, joiden syvällinen osaaminen ei useinkaan kuulu datanhallinnan yleisiantuntijoiden toimenkuviin mutta joiden tuntemus on kuitenkin tärkeää. Teemat liittyvät datan laatuun, tietosuojaan ja ku-

vailuun, jotka kaikki ovat keskeisiä datanhallinnassa ja joihin datanhallinnan asiantuntijat ottavat kantaa kommentoidessaan tutkijoiden laatimia aineistohallintasuunnitelmia. Jos tutkija kertoo käyttävänsä tekoölyä esimerkiksi metadatan luomiseen, datanhallinnan asiantuntijan on osattava kertoa mahdollisista puutteista, joihin tutkijan olisi kiinnitettävä huomiota. Tekoöly suoriutui metatiedon luomisesta ja raakadatan siivoamisesta vaihtelevasti ja osin myös hyvin.

Entä miten tekoöly hoitelee tietosuoja-asiat ja aineistojen avaamisen suunnittelun? Tekoölyn kanssa tehtävien palastelu ja kehoitteiden tarkkuus on tärkeää. Esimerkiksi anonymisointitehtävästä pienen esimerkkiaineiston kanssa tekoöly suoriutui askel askelelta edettäessä ihan mallikelpoisesti. Datana avaamisen yhteydessä tutkijat joutuvat miettimään omalle datalleen sopivan repositiorion, mihin me data-tukipalveluissa tarjoamme tukea. Joillain tutkimusaloilla saattaa olla selkeät käytänteet ja vakiintuneet repositoriot, mutta toisinaan tutkija saattaa joutua aikamoisen selvitystyön eteen. Tekoöly suoriutui etsinnässä vaihtelevasti, ja tarkkana noissakin vastauksissa saa olla.

Aineistohallintasuunnitelman apuri ja kouluttajien tuki

Muutama harjoitus liittyi aineiston-

Tekoöly suoriutui metatiedon luomisessa ja raakadatan siivoamisesta vaihtelevasti ja osin myös hyvin.

hallintasuunnitelman laatimiseen tutkimussuunnitelman perustella ja aineistohallintasuunnitelman arviointiin. Aineistohallintasuunnitelma-annettiin pohjaksi suomalainen DMP-mallipohja ja arviointiin avuksi muun muassa DMP-arviointiohjeistus (Tuuli working group 2021). Näissä molemmissa tekoäly oli tietenkin nopea mutta tuotti hyvin yleistä tekstiä.

Erityisesti aineistohallintasuunnitelman laatimisessa tekoäly pääsi parhaimmillaankin köykäisen suunnitelman tasolle, juuri ja juuri hyväksytyyn suoritukseen vaikkapa opintojakson osana. Aineistohallintasuunnitelman tulee olla mahdollisimman konkreettinen, ja tekoällylle tyypilliset liian yleisluonteiset lauseet saavat datanhallinnan asiantuntijan punakynän viuhumaan. Tekoällyn tulosta pystyisi varmasti parantamaan, jos tausta-aineistoksi syöttäisi organisaation tarkemmat ohjeet ja vaikkapa tarkkaa tietoa tarjolla olevista levytiloista.

Arvioinnista tekoäly suoriutui ehkäpä paremmin, mutta tässäkin tarvittiin ihmisasiantuntijan kriittistä lukua: tekoäly antoi aineistohallintasuunnitelmasta erinomaisen yleisen arvion, vaikka sillä oli liuta parannusehdotuksia. Tämä saattaa toki olla tekoällyn koodatun kohteliaisuuden tai suoma-

Tekoällylle tyypilliset liian yleisluonteiset lauseet saavat datanhallinnan asiantuntijan punakynän viuhumaan.

laisen korvaan särähtävän turhan ylistyksen syytä.

Koulutusmoduulin luomisessa tekoäly tuotti toimivia kurssirakenteita ja päteviä perussisältöjä. Se tuntui kuitenkin myös jäävän usein hyvin yleiselle tasolle ja antavansa epäolennaisia vastauksia vaikkapa koulutuksen kestosta.

Monimutkaisia kysymyksiä, yksinkertaisia vastauksia tai toisin päin?

Tekoäly tuottaa tekstiä ja koodia nopeasti. Tekstiä on runsaasti, mutta se on paikoitellen toisteista ja tylsääkin. Teksti voi olla sisällöllisesti laadukasta tai virheellistä. Nämä jo ennestään tutut havainnot tulivat selkeästi esille myös tutkimusaineistohallinnan tekoälytestaamisessa. Aineistohallinnan kohdalla tarvitaan usein räätälöityjä ja jo suunnitelmaa varten riittävän konkreettisia ratkaisuja, mihin tekoäly ei välttämättä kykene. Sen vastaukset saattavat olla niin yleisiä, että ne eivät läpäise kriittistä arviointia. Tekoällyn tuotosta on luettava suurenuslasin kanssa. Tekoäly saattaa antaa monimutkaiseen aiheeseen tai kysymykseen liian yksinkertaisen ja sisällöllisesti tyhjähkön vastauksen. Toisaalta yksinkertaiseen kysymykseen voi tulla

pahimmillaan turhalla sanahelinällä kuorrutettu vastaus.

Tyhjän paperin kammon selättämiseen tekoöly on erinomainen, ja tämä pitää paikkansa myös aineistohallinnassa. Se luo rakennetta, antaa malliksi sopivia esimerkkejä ja ohjaa lisätietoihin väsymättömän assistentin tavoin. Se ei myöskään ole turhan niuho oikeakielisyyden vaatimuksessa, joka joskus hankaloittaa erilaisten hakupalveluiden tai portaalien käyttöä.

Kehotteiden ja sopivien tausta-aineistojen merkitys on aivan keskeinen. Tämä tarkoittaa sitä, että asiasta on jo jotain tiedettävä ennen kuin sitä voi työstää tekoölyn avustuksella. Ehkäpä datanhallinnan asiantuntijat voi-

vat tukea tutkijoita juuri kehotteiden ja tausta-aineistojen käytössä. Samoin tietoturvanäkökulma on tukipalveluisessa keskeinen: tukipalvelu voi tarjota tietoa siitä, mitä tekoölytyökalua saa käyttää salassa pidettävään tai erilaisten tekijänoikeuksien alaiseen aineistoon.

Tekoölytyökalut muuttuvat nopeasti. Tämän artikkelin havainnot saattavat olla vanhentuneita jo muutamassa kuukaudessa. Tekoölyä koulutetaan jatkuvasti, mutta se ei tapahdu itsensä eikä ilmaiseksi. Kouluttamiseen vaaditaan aikaa, rahaa, tallennustilaa ja ihmisiä. Tähän kokonaisuuteen kuuluu myös kokonaisvaltainen eettinen pohdinta. ❖

Lisälukemista ja lähteet

KARHAPÄÄ, A., NISKANEN, N., RAHNASTO-RILLA, M. & SATAMA, M. (2024).

Tutkimusaineiston haltuun! | Mastering the research data! Blogiteksti, Itä-Suomen yliopiston kirjasto 2. 10. 2024. <https://blogs.uef.fi/ueflibrary/tutkimusaineisto-haltuun-mastering-the-research-data/>

LAHIKAINEN, J., LAUHAKARI, A.-P., LUOKKANEN, S., & TIITTANEN, L. (2024). Hyvä apu työssä – STKS:n tekoölykyselyn satoa. *Signum*, 57(3), 4–10. <https://doi.org/10.25033/sig.148541>

Tuuli working group (2021). Finnish DMP evaluation guidance. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4762326>

Kirjoittaja

MANNA SATAMA

Itä-Suomen yliopiston kirjasto

manna.satama@uef.fi

<https://orcid.org/0000-0003-3775-9363>

Juuso Ala-Kyyny

KATSAUS VUODEN 2024 OPINNÄYTTEISIIN YLIOPISTOISSA

Vuoden 2024 opinnäytekatsouksessa luodaan silmäys 6.11.2024 mennessä julkaistuihin yhteen väitöskirjaan ja neljään informaatiotutkimuksen graduun, joiden teemat liittyvät tieteellisten kirjastojen toimintaan. Opinnäytteet on julkaistu Åbo Akademiassa ja Tampereen yliopistossa.

Opinnäytejoukon ainoa väitöstutkimus käsittelee opettajaopiskelijoiden tiedonhankintaa ja siihen liittyviä kirjaston tukipalveluita. Claes Dahlqvistin Åbo Akademiassa tarkastettu artikkeliväitöskirja, *The emotional learning journey – Cognitive appraisals and information-seeking achievement emotions of Swedish primary teacher students*, tarkastelee erityisesti kognitiivista käyttäytymistä ja emootioita tiedonhaussa ja oppimisessa. Tukipalveluilla oli vaikutusta oppimistuloksiin, ja tutkimus auttaa suunnittelemaan kirjaston antamaa opetusta.

Åbo Akademin gradu, Febe Backman-Wittingin *Överföring av kunskap och expertis mellan generationer – fallstudie om kunskapsöverföringsprocessen på ett vetenskapligt bibliotek*, tarkastelee tiedon ja osaamisen siirtymistä eläköitymistilanteessa tieteellisessä kirjastossa. Haastatteluaineiston perusteella onnistumisen edellytyksiä tiedon siirtymiseen luovat kirjalliset dokumentit yhdistettynä mentorointiin, luottamus, aika, verkostot ja motivaatio.

Tampereen yliopiston gradujen aiheet liittyivät tieteelliseen julkaisemiseen ja e-kirjojen käyttöön.

Verna Järvelän *”Akateemisen kapitalismin kuristusote kv-julkaisutoiminnasta on murrettava” – millaisia ominaisuuksia tutkijat toivovat tieteellisiltä julkaisuilta?* pureutuu Tieteellisten seurain valtuuskunnan vuoden 2022 jäsenkyselyn avovastauksiin. Analyysin pohjalta erottui viisi tiedejulkaisemisen osa-aluetta, joita tutkijat pitivät erityisen tärkeitä: (1) avoimuuden edistäminen, (2) rahoituskäytäntöjen parantaminen (ja julkaisemisen voiton-tavoittelun vähentäminen), (3) julkaisemisen eri muotojen (painettu/sähköinen) ja julkaisuprosessin sujuvuuden tukeminen, (4) julkaisujen monipuolisuuden ja laadun varmistaminen sekä (5) tieteen näkyvyyden lisääminen.

Roosa Kotilaisen gradussa *Tutkijoiden näkemyksiä avoimesta vertaisarvi-*

Tukipalveluilla oli vaikutusta oppimistuloksiin, ja tutkimus auttaa suunnittelemaan kirjaston antamaa opetusta.

oinnista tieteenaloittain – kyselytutkimus Tampereen yliopiston 73 tutkijaa kertoivat ajatuksiaan avoimesta vertaisarvioinnista suhteessa perinteiseen arviointiin. Lopputulema oli se, että perinteisiin käytäntöihin oliin tyytyväisiä ja avoimen vertaisarvioinnin kohdalla vaaka kallistui – vaihtelien näkemysten jälkeen – varovaisen myönteiseksi. TLL-aloilla (tekniset, luonnontieteelliset ja lääketieteelliset alat) avoimeen vertaisarviointiin suhtauduttiin myönteisemmin kuin HKY-aloilla (humanistiset, kasvatustieteelliset ja yhteiskuntatieteelliset alat).

Siinamari Palon *E-kirjojen käyt-*

tö opiskelukontekstissa yliopisto-opiskelijoiden kokemana – kyselytutkimus tuo tietoa e-kirjojen lainaamisesta, lukemisesta ja käytöstä yliopistoissa. Tampereen yliopistossa tehdyn kyselyn perusteella e-kirjoja lainataan paljon, vaikka puolet vastaajista kertoi käyttävänsä tarpeen mukaan myös painettuja aineistoja – valintaan vaikutti muun muassa aineiston saatavuus, lukemisen tarkoitus ja lukutottumukset. E-kirjojen etuina pidettiin muun muassa mahdollisuutta tehdä tekstihakuja ja kopioida tekstiä muistiinpanoihin. E-kirjojen hankaluudet liittyivät ergonomiaan ja teknisiin vaikeuksiin. ❖

Artikkelissa mainitut oppinnäytteet:

BACKMAN-WITTING, FEBE (2024). *Överföring av kunskap och expertis mellan generationer – fallstudie om kunskapsöverföringsprocessen på ett vetenskapligt bibliotek*. Åbo Akademi.

<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2024061452936>

DAHLQVIST, CLAES (2024). *The emotional learning journey – Cognitive appraisals and information-seeking achievement emotions of Swedish primary teacher students*. Åbo Akademi.

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-12-4397-4>

JÄRVELÄ, VERNA (2024). ”Akateemisen kapitalismin kuristusote kv-julkaisutoiminnasta on murrettava” – millaisia ominaisuuksia tutkijat toivovat tieteellisiltä julkaisuilta? Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202404103446>

KOTILAINEN, ROOSA (2024). *Tutkijoiden näkemyksiä avoimesta vertaisarvioinnista tieteenaloittain: Kyselytutkimus*. Tampereen yliopisto.

<https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202402122242>

PALO, SIINAMARI (2024) *E-kirjojen käyttö opiskelukontekstissa yliopisto-opiskelijoiden kokemana: Kyselytutkimus*. Tampereen yliopisto.

<https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202404244508>

Kirjoittaja

JUUSO ALA-KYNYN
Helsingin yliopiston kirjasto
juuso.ala-kyyny@helsinki.fi

Kalervo Järvelin

Kirja-arvostelu: Suomen tieteellisten kirjastojen IT-hankkeiden historia

Suomen tieteellisten kirjastojen IT-hankkeet alkoivat 1970-luvun alussa. Nyt tämä monipolvinen kehitys on saanut Juha Hakalan kirjoittaman historiikin, joka kattaa vuodet 1971–2003. Se on julkaistu nimekkeellä *Yksissä tuumin: Suomen tieteellisten kirjastojen kansalliset IT-hankkeet 1971–2003*. Alkusanat on kirjoittanut ylikirjastonhoitaja Esko Häkli.

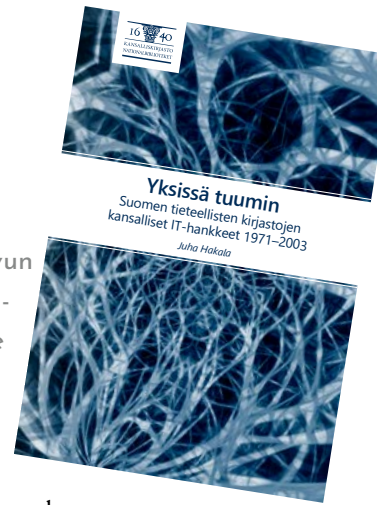
Kirjastojen IT-hankkeissa on kyseessä monen itsenäisen toimijan valtakunnallinen mittava tietojärjestelmähanke, jonka lähtötilannetta 1970-luvun alussa kuvaavat epäyhtenäisyys, vaihteleva ja pääasiasa vaatimaton osaamisen taso ja tarve säästää resursseja etenkin moniaalla tehdystä päällekkäistyöstä. Tarkasteltuna ajanjaksona kirjastotoiminnan prosessit ja asiakkaiden tarpeet muuttuivat suuresti ja tietotekniikan tarjoamat mahdollisuudet mullistuivat. Suomen tarjoama pieni markkina-alue edellytti kansallisen yhteistyön lisäksi sopeutumista ulkomailta saatavissa oleviin tietojärjestelmäratkaisuihin.

Historiikki etenee kronologisesti tietojärjestelmittäin ja hankkeittain. Kirjastojen IT-yhteistyö käynnistyi Tieteellisten kirjastojen ATK-tavoitetöimikunnan työn myötä 1970-luvun alussa. Se johti tieteellisten kirjastojen atk-yksikön (TKAY) perustamiseen, jonka toimintaa ohjasi aina kolmeksi vuodeksi nimetty johtoryhmä. Ensimmäiseksi kokeiltiin ruotsalaisen integroidun LIBRIS-järjestelmän sopivuutta suomalaisen ympäristöön – heikoksi havaittiin. Tätä seurasi brittiläisen Library Software Packagen (LSP) käyttö kansallisbibliografian tuotantoon.

Jälkimmäiseen liittyvä FINMARC-luettelointiformaatin sekä luettelointikäytäntöjen ja -välineiden kehittäminen selostetaan. Sijansa saavat myös kirjastojen henkilökunnan osaaminen ja suhtautuminen tietotekniikan tuomiin muutoksiin kirjastotyössä.

Paine kohti integroituja kirjastojärjestelmiä oli kuitenkin kova. 1980-luvun alussa testattiin CDS/ISIS-järjestelmää. LSP:n korvaavana järjestelmänä se olisi tarjonnut luetteloinnin ja tiedonhaun, mutta vain ne. Paine kasvoi kohti lainauksen automatisointia. Niinpä vuonna 1984 tehtiin tieteellisten kirjastojen tietojenkäsittelyn kokonaistutkimus, jossa asetettiin tavoitetilä vuodelle 1990. Tavoitteeseen pyrittiin Linnea-hankkeessa, jossa arvioitiin useita tarjottuja ehdotuksia kansalliseksi kirjastojärjestelmäksi. Valintamenettely kuvataan seikkaperäisesti. Hankkeen tavoitteena oli kaikkien yliopistokirjastojen sekä muutamien erikoiskirjastojen automatisointi ja kirjastojen yhteisen palvelujärjestelmän rakentaminen. Tämä hanke saavutti kaikki keskeiset tavoitteensa. Voittajaksi selviytyi Virginia Tech Library System (VTLs).

Mutta aikansa kutakin – VTLs kävi vanhaksi ja sen palvelin, minitieto-

kone HP3000, poistui markkinoilta. Historiikin lopussa kuvataan siirtymisen tuskaa kohti uutta ohjelmisto- ja laitealustaa Virtua järjestelmän myötä. Tämän piti onnistua joustavasti vtls:n pohjalta, mutta virta vei uuteen Linnea2 -hankkeeseen, jonka osalta kerrotaan vertailtavien järjestelmien valinta, ohjelmistojen hankinta ja käyttöönottoprojektit. Huomattavan osan kuvauksessa saavat ohjelmistojen omistajaratkaisut.

Juha Hakalan historiikki vilisee yritysten, ohjelmistojen ja laitteistojen nimiä, joihin tieteellisiä kirjastoja sivusta seurannut on vuosien varrella törmännyt. Tutuilta näyttävät, mutta ilman Hakalan historiikkia nimet muodostavat lähinnä sekamelskan. Nyt tähän saadaan yksityiskohtainen ja asiantunteva kuvaus. Historiikin aikarajauksen vuoksi keskeinen huomion kohde on TKAY, joka tarinan sankarina saa hellävaraisen kohtelun. Miksikäs ei – varsin niukoilla resursseilla on rakennettu kansallinen, monipuolinen ja laaja tietojärjestelmä.

Paikoin teksti voisi olla tarkemmin fokuoitu. Kaikkiaan vajaan 200 sivusta liki 40 on liitteitä. Liitteet 1–4 ovat sinänsä asiallisia, mutta eivät tässä yhteydessä tarpeen, ainakaan tässä laajuudessa. Liite viisi on kaunis kiitos edesmenneille uranuurtajille. Jako alalukuihin voisi myös johdonmukaisempaa; nyt jotkut alaluvut ovat nykymaailmaan puuduttavan pitkiä (Salto mortale -luvussa on seitsemän sivua ilman alaotsakkeita) toisten ollessa tiiviitä ja ytimekkäitä.

Historiikin antoisinta luettavaa on yhtäältä kirjastojen IT-kehityksen historiallisuuden osoittaminen ja toisaalta tarkastelun moninäkökulmaisuus. Edellisellä viiataan siihen, että tietojärjestelmissä käsiteltävät tiedot, niiden käsittelyn välineet ja kustannusrakenne, käsittelyprosessit ja tavoitteet vaikuttavat kaikki toisiinsa. 1970-luvun alussa näyttöluetteloita ei vielä ollut eikä edullista kaiken kattavaa gigabittejä sekunnissa siirtävää tietoverkkoa, harvalla edes kuvitelmaa siitä, mitä voidaan saavuttaa. Historiikki tarjoaa näkökulman taaksepäin kehityksen kirjoon ja vapauttaa ajatuksia nykyhetken taloudellisista, teknisistä ja innovaatio-oraajoituksista mietittäessä, mitä tulla voisi. Panee miettimään.

Moninäkökulmaisuudella viiataan siihen, että historiikki tarjoaa erinomaisen näkymän monimutkaisen tietojärjestelmäkehityksen pitkän aikavälin suunnitteluun ja kehittämiseen kattaen sekä teknisen, hallinnollisen, kaupallisen että taloudellisen näkökulman nopeasti muuttuvassa ympäristössä. Näitä näkökulmia edustavilla eri toimijoilla on omat, nopeastikin muuttuvat agendansa, jotka voivat ravistella tietotekniikan kehittämistä.

Uskon, että Juha Hakalan kirjoittama historiikki on antoisaa luettavaa monimutkaisten tietojärjestelmien suunnitteluun osallistuville myös kirjastoalan ulkopuolella. Arvosteltu teos on luettavissa vapaasti verkkojulkaisuna osoitteessa <https://urn.fi/URN:IS-BN:978-952-84-0703-4>

Kirjoittaja

KALERVO JÄRVELIN
kalervo.jarvelin@tuni.fi.

MAARIT PUTOUS IN MEMORIAM

7. 10. 1962–14. 11. 2024

Tietoasiantuntija Maarit Kristiina Putous menehtyi nopeasti edenneeseen sairauteen Kuopiossa 14. marraskuuta 2024.

Maarit syntyi Harjavallassa työläisperheen esikoiseksi lokakuussa 1962. Tehdaskaupungissa oli kova pula asunnoista, ja perhe asui aluksi vuokralla puutalon yläkerrassa. Maarit oli vanhempiensa silmäterä ja nautti jakamatomasta huomiosta kolmisen vuotta ennen sisarusten syntymää. Koulussa hän pärjasi mainiosti, vaikka toisena kouluamuna isän herättäessä kouluun Maarit kertoi sanoneensa kirkkain silmin: ”Ei, olin siellä jo.”

Kirjasto veti koululaista puoleensa ja lukuinto syttyi. Maarit oli sukunsa ensimmäinen ylioppilas. Kesätöissä Harjavalan kirjastossa hän tutustui kirjaston upeisiin naisiin Helka Välitaloon ja Elisa Siroon; heidän esimerkistään muodostui Maaritille merkittävä suunnannäyttävä myöhempään elämään.

Ruokakulttuuriin tutustuminen alkoi valkosipulilla ja valkoviinillä – Harjavallassa kirjastotyötä tehtiin suurella sydämellä filosofisia näkökulmia pohtien. Myöhemmin Satakunnan juna-

rata vei Tampereelle kirjastotiedettä ja informatiikkaa (nykyinen informaatiotutkimus) opiskelemaan.

Maarit valmistui yhteiskuntatieteen maisteriksi Tampereen yliopistosta vuonna 1994. Opiskeluvuosiinaan Maarit työskenteli muun muassa Tampereen yliopiston kirjastossa ja Tampereen teknillisen korkeakoulun kirjastossa. Valmistuttuaan hän toimi kirjastoamanuenssina Kansanterveyslaitoksella, kirjastonhoitajana Tilastokirjastossa ja informaattikkona Haaga-ammattikorkeakoulussa.

Kuopioon Maarit tuli syksyllä 2004 saatuaan informaattikon viran silloisesta Kuopion yliopiston kirjastosta. Hän aloitti työnsä yliopiston Canthia-rakennuksessa sijainneen ”sivukirjaston” esihenkilönä. Canthian kirjasto palveli terveystieteitä ja erityisesti hoitotiedettä. Maarit kiinnostui tästä ja alkoi kehittää hoitotieteen tiedonhaun opetusta ja ohjausta. Vanha lähiopetusena pidetty hoitotieteen tiedonhaun kurssi jalostui verkkokurssiksi, jonka opiskelijat ottivat heti alusta alkaen omakseen. Maarit oli erittäin pidetty tiedonhakutaitojen opettaja ja ohjaaja.

Yliopisto rationalisoi tilankäyt-
töään ja Canthian kirjasto lakkautettiin
vuonna 2008. Maarit siirtyi pääkirjas-
toon Snellmania-rakennukseen, jossa
jatkoj aluksi informaation ja myö-
hemmin tietoasiantuntijan nimikkeellä
menehtymiseensä saakka. Toimenku-
vaan tulivat mukaan sosiaali- ja terve-
yshallintotieteet sekä kauppatieteet.
Sosiaalisesti lahjakkaana ja muutoinkin
aktiivisena henkilönä Maarit loi itsel-
leen laajan yhteistyöverkoston laitosten
avainhenkilöiden kanssa. Maarit oli
tunnettu ja haluttu yhteistyökumppani.
Hänen asiantuntemukseensa luotettiin
laajasti.

Erityisesti työtovereiden mieleen
on jäänyt anekdootti Maaritin Snell-
maniaan siirtymisen alkua ajoilta, jol-
loin vierekkäisten työhuoneiden ovet
olivat aina avoinna. Musikaalisesti lah-
jakkaana Maarit hyräili jotain tuttua
sävelmää, johon työkaveri Heikki tuli
mukaan viheltämällä. Lopulta molem-
mat päätyivät viheltämään. Tämä
nähtävästi harmitti jotakuta tosikko-
mielistä työntekijää, koska hän tokaisi
suureen ääneen leveällä Savon murteel-
la ”tuassiisa nuo kaks viheltää.”

Joensuun ja Kuopion yliopistot
yhdistyivät Itä-Suomen yliopistoksi
vuonna 2010. Tuolloin päätettiin
laajentaa tiedonhaun verkko-opetus-
ta. Maarit teki näille verkkokursseille
yhteisen pohjan, jota eri alojen tie-
donhaun opettajat hyödynsivät omilla
kursseillaan. Maarit oli aina kiinnostu-
nut uusista mahdollisuuksista kehittää
tietopalvelua ja tiedonhaun opetusta.
Erityisen huomion kohteena olivat te-
koälyn mahdollisuudet.

Maarit oli aktiivinen yliopistoyhteis-
ön jäsen. Hän kuului yliopiston kolle-
gioon vuosina 2014–2022 ja oli muun
henkilöstön arviointiryhmän varajäsen
vuodesta 2012 alkaen. Lisäksi Maarit
toimi aktiivisesti järjestöissä kuten
Suomen tieteellisessä kirjastoseurassa
ja Informaatioalan akateemiset ry:ssä.

Maarit oli utelias, älykäs, mutka-
ton, rehellinen ja luotettava. Luonteen-
piirteissä korostuivat myös iloisuus ja
auttavaisuus. Vaikka satakuntalainen
temperamentti joskus pirskahtelikin, ei
hän ollut pahansuopa. Maaritin kans-
sa oli helppo tehdä töitä, pallotella tie-
dönhakujen aiheita ja käsitteitä sekä
pitää aina silloin tällöin myös ”pur-
patuspalavereja.”

Maaritin harrastuksia olivat ulkoilu,
matkustelu, elokuvissa ja konserteissa
käynti sekä espanjan kielen opiskelu.
Lauluharrastus alkoi jo nuorella iällä
sukulaispoikien tanssiorkesterissa ja jat-
kui Kuopiossa kansalaisopiston Kan-
sanlauluyhtye ILO:ssa. Yhtye esiintyi
erilaisissa paikallisissa tapahtumissa ja
usein myös Kaustisen kansanmusiik-
kifestivaaleilla.

Maarit oli mitä parhain ystävä. Hä-
nellä oli laaja ystäväpiiri eri puolilla
Suomea, ja meillä oli suuri etuoikeus
olla paitsi hänen työkavereitaan myös
ystäviään. Erityisen rakkaita hänelle
itselleen olivat hänen sisarensa ja si-
sarten lapset, joiden elämässä hän oli
vahvasti mukana. ❖

KIRSI SALMI, HEIKKI LAITINEN ja
TUULEVI OVASKA

Kirjoittajat ovat Maaritin työtoverei-
ta ja ystäviä.

Kestävän kehityksen linjaukset yliopistokirjastoille julkaistu

Suomen yliopistokirjastojen verkosto FUN on julkaissut kestävän kehityksen linjaukset ja suositukset <https://yliopistokirjastot.fi/fun/funin-kestavan-kehityksen-linjaukset/>. Yliopistokirjastoille tarkoitettujen linjausten taustalla on Suomen yliopistojen rehtorineuvosto Unifin kestävän kehityksen ohjelma ja YK:n kestävän kehityksen agenda 2030. Linjauksissa huomioidaan ympäristöön, talouteen, kulttuuriin liittyvät sekä sosiaaliset näkökohdat. Linjausten ja suositusten tavoitteena on antaa suuntaviivat sille, miten kestävä kehitys tuodaan aiempaa paremmin osaksi yliopistokirjastojen arkea. Unifin 12 kestävän kehityksen teesiä – tutkimukseen, opetukseen, hallintoon, yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen ja yhteistyöhön liittyen – on sovitettu yliopistokirjastojen kontekstiin. FUN myös esittää yliopistokirjastoille 20 yksilöityä suositusta kestävän kehityksen edistämiseksi. Ne liittyvät muun muassa vastuunjakoon, resursointiin, erilaisiin kirjastotyötä koskeviin painotuksiin ja palveluiden kehittämiseen, tilojen käyttöön ja viestintään.

Tutkimuksen arvioinnin CoARA-suunnitelmat Zenodossa

Tutkimuksen arviointia uudistavaan eurooppalaiseen CoARA-koalitioon (Coalition for Advancing Research Assessment) kuuluvat suomalaiset korkeakoulut ovat julkaisseet tämän vuoden aikana omia vastuullisen arvioinnin toimintasuunnitelmiaan vuosille 2024–2027. Marraskuun alkuun mennessä 11 ammattikorkeakoulua ja 7 yliopistoa – sekä Suomen Akatemia ja Tieteellisten seurain valtuuskunta – oli julkaissut suunnitelmansa Zenodossa https://zenodo.org/communities/coara_action_plans/. Suomalaisedustus on varsin hyvä, kaikkiaan Zenodossa on 124 suunnitelmaa eurooppalaisilta CoARA-jäsenorganisaatioilta. Suunnitelmissa organisaatiot esittävät, millaisin toimenpitein ne vastaavat CoARA-sitoumuksiin koskien muun muassa tutkimustuotosten moninaisuutta, metriikan käyttöä ja arvioinnin kehittämistä. Vastuulliseen tutkijanarviointiin saatiin alkuvuodesta myös uusi tietolähde, kun DORA (Declaration on Research Assessment) julkaisi Reformscape-tietokannan <https://sfdora.org/reformscape/>. Se kokoaa yhteen yliopistojen tutkimusarviointiin ja urakehityskäytäntöihin liittyviä tietoja ja dokumentteja yli 200 instituutiosta 20 maassa.

URN-tunniste täyttää 30 vuotta - raportti valaisee käyttöä

Kansalliskirjaston jakama toiminnallinen URN-tunniste (Uniform Reform Name) täyttää tänä vuonna 30 vuotta. Varhaisin kuvaus URN-tunnisteesta on peräisin vuodelta 1994, ja vuonna 1998 Euroopan kansalliskirjastojen konferenssi (CENL) suositteli tunnisteiden käyttöönottoa jäsenilleen – Helsingin yliopiston kirjasto (nyk. Kansalliskirjasto) oli aloittanut tunnisteiden käytön samana vuonna. Nyt URNeja, verkkojulkaisun ainutkertaisia ja pysyviä tunnisteita, tarjotaan kolmessatoista Euroopan maassa, tavallisesti kansalliskirjastojen palveluna. Kansalliskirjasto on julkaissut maakohtaisen raportin URN-tunnisteen käytöstä. Ulriika Vihervallin kirjoittama *Uniform Resource Name in National Libraries: a URN:NBN landscape report* <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2024052134041> avaa haastattelujen kautta eri maiden palveluntarjoajien hyvin erilaisia näkemyksiä URNien käytöstä, käytön laajuudesta, paikallisista haasteista ja tulevista suunnitelmista. Kansalliskirjaston raportti on ensimmäinen URNien käyttöä koskeva selvitys.

Signumin toimitus kiittää kaikkia lukijoita vuodesta 2024 – ja toivottaa rauhallista joulun aikaa ja onnea vuodelle 2025!

